

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ŽIVOTNÍ STYL ŽEN – MATEK MALÝCH DĚTÍ NA ČESKÉ
VESNICI Z POHLEDU DVOU GENERACÍ**

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková, CSc.

PRAHA 2008

MARTINA KRÁLÍČKOVÁ

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 15.5.2008

.....
podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Miloslavě Turkové, CSc. za zájem, připomínky a čas, který věnovala mé práci. Dále bych ráda poděkovala všem respondentkám za ochotu a vstřícnost při poskytnutí rozhovorů.

Obsah

1. Úvod	4
2. Cíl, metoda, vzorek	6
2.1 Metodika výzkumu.....	6
2.2 Technika sběru dat.....	7
2.3 Sběr dat.....	8
2.4 Charakteristika souboru respondentek.....	9
3. Dolní Radechová	10
4. Rodinná politika	11
5. Legislativní opatření ve vztahu k rodině a rodičovství v 70. letech 20. století a v současnosti	13
6. Analýza dat	22
6.1 Otázky každodennosti během mateřské respektive rodičovské dovolené.....	22
6.2 Změna společenského života po narození dítěte.....	25
6.3 Situace rodin(y) s bydlením.....	29
6.4 Finanční situace rodiny.....	30
6.5 Pomoc partnera při péči o dítě.....	33
6.6 Pracovní vyhlídky matky do budoucnosti.....	35
7. Závěr	38
8. Seznam pramenů a literatury	40
9. Přílohy	1
9.1 Příloha č. 1 – Seznam otázek pro matky na mateřské respektive rodičovské dovolené.....	2
9.2 Příloha č. 2 - Přepisy rozhovorů.....	3
9.3 Příloha č. 3 - Fotodokumentace vesnice Dolní Radechová.....	55

1. Úvod

Mateřství, mateřská dovolená či rodičovská dovolená patří v současnosti mezi velmi diskutovaná témata. Mateřství a jeho průběh na jednu stranu odkazuje k individuálnímu životu, na druhou stranu se v něm odráží institucionální struktura dané společnosti, právní řád, ekonomické podmínky, rodinná politika nebo představy o tom, jak by měl vypadat správný život a životní styl a jaké by mělo být časování a pořadí životních událostí v jeho průběhu.

Populační chování¹ obyvatel na území dnešní České republiky reagovalo v posledních 35 letech citlivě na sociálně ekonomické změny. Projevilo se to v natalitní vlně sedmdesátých let, kdy porodnost v českých zemích vzrostla, projevilo se to i na začátku osmdesátých let, kdy klesající křivka porodnosti v českých zemích odrážela tehdejší snížení životní úrovně mladých rodin. Jak zvýšení porodnosti v sedmdesátých letech, tak její pokles po roce 1980 však byly jen výkyvy v dlouhodobém procesu zákonitého snižování porodnosti. Zvrat² v první polovině devadesátých let nepochybně souvisí s ekonomickou a sociální transformací české společnosti. Změněná sociální situace mladých lidí – ať už změna pozitivní či negativní - vyžaduje jejich individuální volbu, osobní rozhodnutí. Založení rodiny je závažnějším činem než v minulosti, podstatně více ovlivňuje celý životní program rodičů. Ženy narozené kolem roku 1975 tím, že patrně odložily svůj sňatek a do vyššího věku posunuly své mateřství, se nestávají matkami kolem roku 1995, jak by tomu bylo za dřívějšího populačního klimatu, ale stávají se jimi kolem roku 2000 nebo v první dekádě³ 21. století. Demografické změny⁴ v 90. letech 20. století byly převážně změnami hodnotovými. Když se komunistický režim hroutil, mladá generace získala zcela novou životní zkušenost a místo familistických hodnot typických pro socialistické období pro ně začal být přitažlivý individualismus a možnost seberealizace.

Když se žena rozhodne mít dítě, rozhoduje se zároveň o tom, že se stane matkou⁵. Je to jeden z nejdůležitějších kroků v jejím životě. Přivést na svět dítě neznamená jen něco přidat ke svému současnému životnímu stylu. Znamená to zodpovědnost na celý život. Tato

¹ Vývoj porodnosti v České republice v letech 1975 – 1995. Praha: ČSÚ, 1997, s. 24, 39.

² Prudký pokles plodnosti a sňatečnosti a nárůst počtu nesezdaných soužití.

³ Plodnost a porodnost v letech 2001-2005. Obyvatelstvo, volby, 4, 2006, s. 17.

V období let 2001 – 2005 se přesunulo hlavní těžiště plodnosti z věkové skupiny do 24 let do věku nad 26 let. Jedním z průvodních jevů změn intenzity plodnosti byl zásadní pokles plodnosti žen zejména ve věkové skupině 20 - 24 let. Změny zaznamenaly také struktury podle rodinného stavu, kdy s klesající sňatečností poklesla i intenzita plodnosti vdaných žen. Zároveň došlo k růstu mimomanželské plodnosti.

⁴ HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S.: České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 18.

⁵ STOPPARD, M.: Nová kniha o matce a dítěti. Praha: Ottovo nakladatelství, 2001, s. 9-10.

skutečnost se ukázala i v mém výzkumu. Z výpovědí respondentek bylo patrné, že narození dítěte pro ženu znamená změnu životního stylu, „absolutní omezení svobody.“ Matka se musí ve všech ohledech přizpůsobit potřebám dítěte, jeho životnímu rytmu. To je pro každou ženu velice vyčerpávající, a potřebuje silnou podporu partnera či rodiny. Zároveň to znamená změnu právních, ekonomických i rodinných podmínek. Někdy to mohou být změny, které ovlivní pracovní a ekonomický život velmi složitě. Narození dítěte je velkým zásahem do profesní dráhy každé ženy. Není pravidlem, že žena nastoupí po ukončení rodičovské dovolené na stejné místo, kde pracovala před narozením dítěte. Tato skutečnost je patrná i z mého vzorku zkoumaných respondentek – matek na mateřské dovolené v realitě na začátku 21. století. Několik z těchto žen, které dosud tráví mateřskou dovolenou vypovědělo, že neví, do jakého zaměstnání nastoupí po skončení rodičovské dovolené. Buď jim zaměstnavatel před nástupem na mateřskou dovolenou vypověděl pracovní smlouvu⁶, či ukončily pracovní poměr samy a budování představy mají jen mlhavé.

Toto specifické přechodové⁷ období v životě ženy, ze které se v jednom okamžiku stává matka, bylo vždy a stále zůstává přelomovým a nelehkým časem jak samotné ženy, tak i jejího partnera stejně jako širšího rodinného zázemí. „Zajímalo“ mě, jak se s touto nesnadnou situací vyrovnávaly dvě generace žen – matky dětí v období baby-boomu a ženy, které se staly matkami v současné době. I z toho důvodu jsem zvolila za téma své bakalářské práce „Životní styl žen – matek malých dětí na české vesnici z pohledu dvou generací.“

⁶ V těchto případech se jednalo o pracovní smlouvu na dobu určitou, která se po roce obnovuje.

⁷ GENNEP, ARNOLD VAN: Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 13. Každá změna postavení jedince znamená akci a reakci. Ty jsou řízeny určitými předpisy, aby obecná společnost neměla potíže. Život ženy se skládá ze sledu různých etap jako například mateřství. K této události se vztahují obřady, jejichž cílem je přechod od jedné situace k jiné.

2. Cíl, metoda, vzorek

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zabývat způsobem života žen ve specifickém, relativně krátkém období několika málo let po narození dítěte (dětí). Základním cílem bakalářské práce bude postihnout a charakterizovat rozdíly v životních možnostech, osobních postojích a rodinných strategiích žen na mateřské či rodičovské dovolené v prostředí jedné východočeské vesnice⁸, a to ve dvou časových rovinách. V prvním případě by se jednalo o skupinu žen, které byly na mateřské dovolené či na další mateřské dovolené v 70. letech 20. století, v období tzv. baby-boomu⁹. Druhá skupina by představovala ženy, které trávily či dosud tráví mateřskou respektive rodičovskou dovolenou na začátku 21. století. Jedná se tedy o generaci matek a generaci dcer. V rámci tohoto poměrně krátkého a způsobem života specifického období v životě žen se zaměřím v průběhu sledování rozdílů či shod ve způsobu života obou skupin na šest základních problémů, respektive na jejich reflexi u obou skupin respondentek. Budu sledovat, (1) jak tyto ženy prožívaly či stále prožívají své každodenní povinnosti během mateřské či rodičovské dovolené, (2) jak se změnil jejich společenský život po narození dítěte, (3) situaci rodiny s bydlením, (4) finanční situaci rodiny, (5) pomoc partnera při péči o dítě a (6) pracovní vyhlídky matky do budoucnosti. Následně budu porovnávat výpovědi respondentek z obou zkoumaných skupin a sledovat případné rozdíly či shody ve způsobu života ve dvou stanovených časových rovinách.

2.1 Metodika výzkumu

Pro řešení vytýčených problémů jsem se rozhodla – vedle nezbytného přípravného studia odborné literatury a legislativních norem - využít kvalitativní¹⁰ terénní výzkum, přičemž jsem zvolila zejména techniku polostandardizovaných rozhovorů a pozorování.

Kvalitativní výzkum se mi jevil pro získání potřebných informací jako nejvhodnější forma výzkumu. Těžko bych odpovědi na své otázky získávala pomocí nějaké jiné metody.

Kvalitativní výzkum¹¹ má tři hlavní složky. První složkou jsou *údaje*, které jsem získávala zejména prostřednictvím polostandardizovaných rozhovorů. Tyto rozhovory jsem vedla

⁸ Jedná se o vesnici Dolní Radechová.

⁹ „Baby-boom“ – výrazná vlna zvýšené porodnosti. MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006, s. 259.

¹⁰ DISMAN, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2007, s. 285- 287.

Kvalitativní výzkum je šetření a interpretace sociální reality. Některé z údajů mohou být kvantifikovány, jako jsou například údaje ze sčítání lidu, ale analýza samotná je kvalitativní.

STRAUSS, A. L., CORBINOVA, J.: Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Albert, 1999, s. 11-12.

Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž se toho ještě moc neví. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž se už něco ví.

¹¹ STRAUSS, A. L., CORBINOVA, J.: Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Albert, 1999, s. 12.

s celkem 20 respondentkami, které trávily mateřskou dovolenou ve dvou rozdílných časových obdobích¹². Druhá složka zahrnuje *analytický postup*, který jsem uplatnila v analýze rozhovorů. Pomocí tohoto postupu jsem docházela k závěrům. Tento postup obsahuje techniky konceptualizace údajů, přičemž jsem postupovala metodou nazývanou „kódování“¹³. Třetí složkou jsou potom *konkrétní výsledky*, které jsou součástí této bakalářské práce.

2.2 Technika sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem použila již zmiňovaný polostandardizovaný rozhovor a pozorování¹⁴, v některých situacích i zúčastněné pozorování¹⁵. Rozhovor¹⁶ jako techniku terénního sběru informací jsem zvolila proto, že jsem potřebné informace od zkoumaných osob mohla získávat prostřednictvím záměrně cílených otázek, kladených dotazovanému (respondentovi) v rozhovoru vedeném tváří v tvář. Jedná se o pracovní techniku¹⁷ sběru informací, která je časově velice náročná. Z tohoto důvodu jsem hovořila pouze s dvaceti respondentkami.

Konkrétně při *polostandardizovaném rozhovoru*¹⁸ jsou některé části standardizovány, jiné části mají charakter nestandardizovaného rozhovoru a o rozsahu té či oné části rozhoduje sám tazatel podle zjištěných okolností. Měla jsem například předem připravené znění a pořadí otázek, ale doplňující otázky jsem již kladla podle momentální situace a podle potřeby jsem mohla měnit i pořadí otázek. Tento postup mi umožnil optimálně spojovat výhody obou základních typů rozhovorů. Tedy cíl a záměr rozhovoru jsem měla pevně stanoven, avšak poněkud se uvolnila taktika jeho vedení.

¹² Jedna polovina respondentek byla na mateřské dovolené v 70. letech 20. století. Druhá desítky respondentek trávila či dosud tráví mateřskou dovolenou na začátku 21. století.

¹³ Základní činností se v první fázi výzkumu stává kategorizace. Identifikace a propracování kategorií se děje procesem teoretického kódování, kdy se analyzovaný materiál opakovaně zpracovává. Během práce s empirickými daty se porovnávají vzniklé koncepty a kategorie mezi sebou nebo s určenými místy datového materiálu. Analýza dat, směrem k jejich interpretaci je tzv. kódování.

STRAUSS, A. L., CORBINOVÁ, J.: *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert, 1999, s. 39-41.

¹⁴ Techniku pozorování jsem uplatňovala průběžně ve svých pobytech v terénu. Respondentky jsem nezávisle sledovala a mohla jsem posoudit pravdivost jejich výpovědí.

¹⁵ DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2007, s. 305.

„Zúčastněné pozorování“ je styl výzkumu, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje. Některé ze svých respondentek znám osobně z období, kdy jsem v Dolní Radechové žila. Často zde pobývám i v současnosti, tudíž jsem mohla částečně využít i tuto techniku.

¹⁶ PERGLER, P. a kol.: *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda, 1969, s. 222.

¹⁷ DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2007, s. 141.

¹⁸ PERGLER, P. a kol.: *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda, 1969, s. 229-230.

2.3 Sběr dat

Před započítím rozhovorů stálo osobní požádání o rozhovor. Nejprve jsem respondentku seznámila s tematikou mojí bakalářské práce a se základními okruhy otázek, na které jsem se chtěla v rozhovorech zaměřit. Všechny respondentky (až na jednu¹⁹) byly velice ochotné ke společné spolupráci. Část respondentek jsem znala osobně z dřívějších dob, kdy jsem ještě ve vesnici Dolní Radechová bydlela a zbývající část respondentek (zhruba polovinu) jsem získala technikou „sněhové koule“²⁰.

Během samotných rozhovorů s respondentkami²¹ nevznikl ani jednou závažnější problém. Po absolvování všech rozhovorů mohu říci, že ani jedné respondentce nevadilo mluvit na nahrávací zařízení. Poměrně často docházelo například k situaci²², že respondentka měla zapnutý televizor, v tomto případě jsem požádala o jeho vypnutí. U druhé skupiny respondentek byl rozhovoru zpravidla přítomný jejich „malý potomek“, který ve většině případů spal, průběh rozhovoru tedy nenarušoval. Při jednom rozhovoru došlo k selhání nahrávacího zařízení. Tohoto nedostatku jsem si všimla až při zpracovávání rozhovoru doma, všechny důležité informace jsem si však ihned poznamenala a rozhovor rekonstruovala.

Respondentky si samy určily místo konání rozhovoru. Všechny rozhovory probíhaly v domácnostech respondentek. V domácím prostředí se respondentky cítily zřejmě nejlépe, nebály se otevřít a rozprávět. Hlavně pro druhou polovinu mých respondentek (ženy na mateřské dovolené na začátku 21. století) bylo domácí prostředí výhodnější, protože jim v době rozhovoru dítě buď spalo, nebo si hrálo ve známém prostředí a nenarušovalo průběh rozhovoru.

Délka rozhovoru se pohybovala od 30 minut do 45 minut. Veškerá data byla zaznamenána na nahrávací zařízení (diktafon) a následně doslovně přepsána. (- viz příloha bakalářské práce) Rozhovory jsem přepisovala sama.

¹⁹ Pouze jedna z oslovených respondentek nesvolila k rozhovoru, protože by prý „nebyly její výpovědi zajímavé.“

²⁰ DISMAN, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2007, s. 114.

Technika „sněhové koule“ spočívá na výběru jedinců, při kterém vás nějaký původní informátor vede k jiným členům vaší cílové skupiny.

²¹ Některé respondentky byly dokonce v příbuzenském vztahu. Tuto skutečnost bych hodnotila kladně. Na druhou stranu si předem mohly říci, na jaké otázky se v rozhovoru táži a odpovědi si předem nachystat. Tato skutečnost by mohla vést k potenciálnímu zkreslení.

²² U jednoho respondenta byl rozhovoru přítomný pes, který na mne neustále „dorážel“, naštěstí to neovlivnilo kvalitu rozhovoru. V průběhu jiného rozhovoru mi dokonce nakreslila dcera respondentky obrázek. Což také dokazuje velice kladné přijetí v domácnostech respondentek.

2.4 Charakteristika souboru respondentek

Věkové rozpětí první skupiny starších žen bylo od 66 let (rok narození 1942) do 49 let (rok narození 1959). Věkové rozpětí skupiny mladších žen se pohybovalo od 39 let (rok narození 1969) do 24 let (věk narození 1983).

V první skupině²³ respondentek již byly všechny ženy vdané při nástupu na mateřskou dovolenou. U druhé skupiny žen, tedy těch, které prožívají mateřství na začátku 21. století, je situace poněkud odlišná. Z mého vzorku²⁴ deseti žen byly tři ženy při nástupu na mateřskou dovolenou svobodné. Na rozdíl od žen, které vychovávaly své dítě (děti) v 70. let 20. století nevidí dnešní mladé matky v nesezdaném soužití s partnerem žádný problém.

V počtu narozených dětí na jednu ženu se obě skupiny žen liší. Devíti z deseti respondentek v první skupině žen se narodily dvě děti, jedna žena porodila děti tři. V druhé skupině respondentek porodily tři ženy jedno dítě, pět žen dvě děti, tři děti porodila jedna žena a jedna žena porodila pět dětí. Počet dětí nemusí být u této druhé skupiny žen konečný. Několik respondentek mi sdělilo, že s partnerem do budoucna děti ještě plánují. Otázkou však zůstává, jestli se jim toto přání vzhledem k jejich věku podaří uskutečnit.

Co se týče dosaženého stupně vzdělání, jsou na tom obě skupiny respondentek podobně. V první skupině respondentek má pouze jedna z žen vysokoškolské vzdělání²⁵, dvě respondenky vystudovaly střední školu s maturitou, pět z nich vystudovalo střední odborné učiliště bez maturity, a dvě vystudovaly dvouletou střední školu bez maturity. V druhé skupině respondentek nemá ani jedna žena vysokoškolské vzdělání, osm vystudovalo střední školu s maturitou a dvě vystudovaly střední odborné učiliště bez maturity.

První skupina respondentek zahrnuje tři ženy, které žijí v Dolní Radechové od narození. Zbývajících sedm se do vesnice přistěhovalo zpravidla v důsledku toho, že z vesnice pocházel jejich manžel. U druhé skupiny respondentek je situace téměř shodná. Tři z nich žijí v Dolní Radechové od narození a sedm se jich do vesnice přistěhovalo²⁶.

²³ Tři z nich se vdávaly ve věku 20 let, jedna žena se vdávala ve věku 21 let, tři ženy se vdávaly ve věku 22 let, jedna z žen se vdávala ve věku 23 let a dvě ženy se vdávaly ve věku 25 let.

²⁴ Jedna žena se vdávala ve věku 19 let, dvě ženy se vdávaly v 21 letech, ve 22 letech se vdávaly dvě ženy, jedna z žen se vdávala ve věku 24 let a jedna ve věku 29 let.

²⁵ Vysoká škola pedagogická.

²⁶ Z toho dvě ženy prožily v Dolní Radechové své dětství, poté se z vesnice z různých důvodů odstěhovaly, ale opět se do Dolní Radechové vrátily.

3. Dolní Radechová

Vesnice Dolní Radechová se nachází ve východních Čechách²⁷, přesněji řečeno v Královéhradeckém kraji, který v nynější podobě vznikl v roce 2000 z původního Východočeského kraje. Obec Dolní Radechová²⁸ se nachází v Podkrkonoší, v úzkém údolí severovýchodním směrem od okresního města Náchod. Rozkládá se podél silnice I. třídy Náchod - Trutnov. Vznik obce je datován nedlouho po založení náchodského hradu rytířem Hronem roku 1270. První historická zmínka o obci je z roku 1402 v Dětřichovi²⁹ či Jetřichovi z Janovic u Náchoda. Přesné založení a původ jména obce však není znám. Pravděpodobně byla pojmenována po zakladateli, který se nejspíše jmenoval Radoch (=Radech) a usadil se v travnatém údolí potoka Radechovky (v pramenech se vyskytují i názvy Radechůvka či Dochová). V současné době patří k větším obcím³⁰ v okrese o rozloze 42,9 km². Žije zde 720 obyvatel, a má 285 popisných čísel. Velkou plochu obce zaujímají lesy (10,3 km²). Zástavba obce je převážně podél silnice. Součástí obce je základní škola (první stupeň), prodejna potravin, pošta, pohostinství a tělocvična. Do jednoho roku se zde plánuje otevření mateřské školky³¹. Ve vesnici je i možnost dobrého sportovního vyžití³². Pracovní příležitosti zdaleka nepokrývají potřeby ekonomicky činných obyvatel. Část jich pracuje v obci (v zemědělství a drobné výrobě), většina jich však dojíždí za prací do nedalekého Náchoda³³. Obec se stará o doplnění občanské vybavenosti³⁴. Ve vesnici se lidé mezi sebou dobře znají a dobře zde funguje sousedská výpomoc. Většina z obyvatel zde žije po více generací, tudíž je hodně z nich v příbuzenském vztahu.

²⁷ MUCHKA, I., PETŘÍČEK V.: Východní Čechy. Praha: Panorama, 1990, s. 11.

²⁸ URL: <http://www.sweb.cz/d.radechova/>, 2.4. 2008.

²⁹ Pamětní kniha obce Dolní Radechové (28.11. 1928).

³⁰ URL: <http://www.sweb.cz/d.radechova/>, 2.4. 2008.

³¹ Jedná se pouze o ústní informaci, kterou jsem získala na obecním úřadu. Otevření mateřské školky souvisí s nárůstem počtu narozených dětí.

³² Ve vesnici se nachází tenisové kurty, hřiště na fotbal, nohejbal, volejbal či basketbal. V zimě je zde možnost ledního bruslení. O umělou lední plochu se v zimní sezóně stará sbor dobrovolných hasičů v Dolní Radechové.

³³ Město Náchod je od Dolní Radechové vzdálené 1,7 km.

³⁴ Splašková kanalizace, plošná plynofikace. Zásobování vodou je zajištěno převážně individuálně, z domovních studní. Na vodovod je v současné době napojena jedna ulice.

4. Rodinná politika

Rodinná politika³⁵ je v širším pojetí politika, která je rozšířena na všechny oblasti veřejných politik, jež mohou mít potenciální vliv na blaho rodin, včetně politik a opatření ve veřejné dopravě, imigraci, bezpečnosti, vzdělání apod. Podle užšího pojetí rodinná politika zahrnuje dávky a služby s výhradním zaměřením na páry s dětmi či na samotné rodiče. Definice zahrnuje hotovostní i věcnou podporu formou přímých finančních transferů rodinám a slev na daních pro rodiny s dětmi, mateřskou³⁶ a rodičovskou³⁷ dovolenou, zařízení péče o děti a dotace na zařízení. Rodinná politika se týká i rodinného práva.

Rodinná politika je úzce spjata s politikou sociální, společně s kulturním a společenským prostředím spoluovlivňuje vnitřní i vnější podmínky vzniku, existence i zániku rodiny.

V minulosti i současnosti stále existovaly a existují snahy vytvořit určitou typologii sociální, respektive rodinné politiky. Vymezení typů rodinné politiky je však problematické, mimo jiné vzhledem k tomu, že definice a obsah rodinné politiky jsou samy nejednoznačné.

Stát pomocí rodinné politiky³⁸ pečuje o rodinu, tj. především o manžele, rodiče, ženy v době těhotenství a mateřství a děti. Otázka rodinné politiky, tj. opatření ve prospěch rodin, je dnes čím dál tím více středem pozornosti odborníků i politiků. Důsledkem nízké porodnosti³⁹ a zlepšujících se úmrtnostních podmínek je stárnutí populace. Snahou vlády je tedy podporovat rodinu tak, aby byla schopna vychovávat další generace. Rozsah zařazení vybrané části populace do rámce rodinné politiky i váha zvolených nástrojů se v různých zemích značně liší. Na typ rodinné politiky mají vliv kulturní tradice (např. náboženské vyznání obyvatel dané země), státem uplatňovaná politika (liberální, konzervativní vláda), ekonomická prosperita, typ sociálního modelu, ke kterému se země přiklání.

³⁵ MATĚJKOVÁ B., PALONCYOVÁ J.: Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II. Praha: VÚPSV, 2004, s. 10.

³⁶ Ženě náleží v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě mateřská dovolená po dobu 28 týdnů. Při porodu více dětí nebo jde-li o ženu osamělou, náleží mateřská dovolená 37 týdnů.

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 36.

³⁷ Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené, otci po uplynutí doby, po kterou je žena oprávněna čerpat mateřskou dovolenou, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do čtyř let věku dítěte.

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 37.

³⁸ MATĚJKOVÁ B., PALONCYOVÁ J.: Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I. Praha: VÚPSV, 2003, s. 7,9.

³⁹ Porodnost neboli natalita je demografický ukazatel udávající počet narozených dětí na 1000 obyvatel za jeden kalendářní rok. Uvádí se v promilích (‰).

URL: <http://www.czso.cz>, 28.3. 2008.

Rodinná politika⁴⁰ a v užším vymezení politika populační je nebo by měla být úzce spjata s populačním vývojem. Jednotlivá opatření, ať již v oblasti rodinného práva či sociální politiky, často reagují na vývoj dané populace a společnosti.

Natalitní boom⁴¹ 70. let minulého století byl způsoben mj. celou řadou propopulačních opatření rodinné politiky, vyhlášených v letech 1969-1973. Tato opatření byla časována do období, kdy populační ročníky žen ve věku nejvyšší plodnosti byly mimořádně početné. Účinnost těchto opatření se však brzy vyčerpala, ekonomická situace přinutila režim i k opatření opačného charakteru, např. ke zrušení dotací cen dětského odívání v roce 1979. V následujících přibližně deseti letech nebyla přijímána žádná propopulační opatření. Porodnost a plodnost zaznamenaly v 90. letech 20. století ve srovnání s obdobím před rokem 1989 výrazné změny. Ekonomická i sociální transformace společnosti se odrazila i ve změnách reprodukčního chování obyvatelstva.

Komplexní a účinná politika podporující rodinu ve všech jejích základních sociálních funkcích (prorodinná politika) vychází z přesvědčení, že péče o děti a jejich výchova není jen soukromou záležitostí rodičů, ale i významným prvkem úspěšného rozvoje společnosti. Pomoc státu a společnosti rodinám s dětmi musí být pojímána jako významná sociální investice do budoucího rozvoje celé společnosti, nikoli jen jako zátěž pro státní rozpočet.

⁴⁰ MATĚJKOVÁ B., PALONCYOVÁ J.: Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I. Praha: VÚPSV, 2003, s. 15.

⁴¹ Bulletin. Praha: ČSÚ, 1993, s. 20.

5. Legislativní opatření ve vztahu k rodině a rodičovství v 70. letech 20. století a v současnosti

Česká populace, stejně jako populace ostatních postkomunistických zemí střední a východní Evropy, prochází druhou demografickou tranzicí⁴² se zpožděním zhruba o jednu generaci. Na Západě měnily své rodinné chování ženy narozené v letech 1950 a později, na Východě (Evropy) ženy narozené v letech 1970 a později. Nové hodnoty, normy a postoje vznikaly na Západě v období sociálního klidu, zatímco v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací. V 70. letech minulého století (v době, kdy ve většině evropských zemí porodnost klesala), došlo v České republice k výrazné vlně zvýšené porodnosti. Česká rodina, ořesená invazí tankových divizí ze zemí Varšavské smlouvy v roce 1968 a následnou okupací země, provázenou politickými represemi, paradoxně posílila. Lidé se stahovali do soukromí a měli děti. K velkému počtu porodů přispělo i to, že ve věku rozhodování o druhém či třetím dítěti byly silné ročníky matek z baby boomu⁴³ prvních let po druhé světové válce. Projevil se i účinek pronatalitních⁴⁴ opatření, která připravila před koncem šedesátých let reformní vláda „socialismu s lidskou tváří“, ale nasadila je na počátku sedmdesátých let vláda Gustava Husáka. Hodila se ne z důvodu humanitních, nýbrž politických: četná nová rodičovství pomáhala pacifikovat populaci zjitřenou cizí okupací. Podle odborných odhadů se v této vlně zvýšené porodnosti narodilo během osmi let asi půl miliónu dětí navíc, z obvyklých ročních 140 tisíc stoupl roční počet narozených dětí až přes 190 tisíc. Nejvíce dětí se narodilo v roce 1974 (194 tisíce), úhrnná plodnost překročila v letech 1974-75 úroveň 2,4 živě narozených dětí jedné ženě. Již před těmito výraznými propopulačními opatřeními 70. let byla postupně od poloviny 20. století přijímána dílčí rozhodnutí ve prospěch rodiny a rodičovství. K novým formám společenské podpory⁴⁵ náležely například přídavky⁴⁶ na děti a slevy na dani ze mzdy.

⁴² MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006, s. 258-260.

⁴³ Výrazná vlna zvýšené porodnosti. MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006, s. 259.

⁴⁴ Pronatalitní opatření byla následující: prodloužení placené mateřské dovolené na 26 týdnů, reforma systému přídavek na děti s výraznou preferencí třetího a čtvrtého dítěte a postupné zvyšování podpory při narození dítěte. Viz níže.

⁴⁵ Péče o děti a mládež v ČSR. Praha: ČSÚ, 1979, s. 4-6.

⁴⁶ Přídavky na děti jsou základní formou společenské pomoci pro rodiny s nezaopatřenými dětmi a jsou určeny výlučně k péči o tyto děti. Jsou dávkou nemocenského pojištění a poskytují se na nezaopatřené děti pracovníků, kteří jsou účastníky nemocenského pojištění podle zákona o nemocenském pojištění. KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s. 111.

V druhé polovině šedesátých let byla zvýšena podpora⁴⁷ při narození dítěte ze 650 Kčs na 1 000 Kčs a rozšířena na všechny skupiny pracujících. V roce 1971 byla tato jednorázová podpora⁴⁸, která má pomáhat rodině hradit zvýšené náklady, stanovena na 2 000 Kčs na každé narozené dítě.

V roce 1964 byla prodloužena mateřská⁴⁹ placená dovolená z 18 na 22 týdnů, v roce 1968 byla dále prodloužena na 26 týdnů⁵⁰ a ve zvláštních případech (např. neprovdané matky, porod vícerať, atd.) na 35 týdnů. Výše peněžité pomoci v mateřství⁵¹ byla stanovena na 90% čisté denní mzdy matky.

Vedle úprav existujících dávek byl v roce 1970 zaveden (a nově pak upraven od 1. října 1971) mateřský příspěvek⁵² pro matky, které se rozhodly pro trávení další mateřské dovolené⁵³. Zpočátku byl poskytován pouze ekonomicky činným ženám na druhé a další dítě

⁴⁷ Podpora při narození dítěte je jednorázovou dávkou nemocenského pojištění, která při splnění stanovených podmínek náležela jednak přímo pracovníci samé, jednak i rodinné příslušnici pracovníka. Účelem podpory při narození dítěte bylo přispět rodiče na zvýšené náklady, které jí vznikaly v souvislosti s narozením dítěte, popř. s nákupem dětské výbavičky, kočárku, postýlky, atd. Přítom nebylo rozhodující, zda se dítě narodilo živé, mrtvé, nebo brzy po porodu zemřelo. Narodily-li se pracovníci dvě děti, z nichž jedno zemřelo např. druhý den po porodu, měla přesto nárok na podporu na každé z narozených dětí, celkem v částce 4000 Kčs. KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s. 105.

⁴⁸ Finanční náklady vynaložené na výplatu podpor při narození dítěte dosáhly v ČSR v roce 1977 368 mil. Kčs.

⁴⁹ Mateřská dovolená byla omluvené pracovní volno bez nároku na náhradu mzdy, které náleželo každé pracovníci v souvislosti s porodem a s péčí o narozené dítě. O poskytnutí mateřské dovolené nemusela pracovníci zvlášť žádat. Stačilo, aby organizaci oznámila nástup mateřské dovolené na předepsaném tiskopisu potvrzeném příslušným lékařem. Organizace byla vždy povinna nepřítomnost pracovníce omluvit. Smyslem mateřské dovolené bylo poskytnout každé pracovníci od počátku čtvrtého týdne před očekávaným dnem porodu, jak jej určil lékař po výše uvedené dobu omluvené pracovní volno jako právní nárok, a to bez ohledu na to, zda pracovníce splňovala či nesplňovala podmínky pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství. KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s. 66.

⁵⁰ Zákon č. 88/1968 Sb. z 27. června 1968 o prodloužení mateřské dovolené o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění.

⁵¹ Peněžité pomoc v mateřství byla dávkou nemocenského pojištění, jejímž účelem bylo hmotně zabezpečit pracovníci, která splňovala podmínky pro přiznání této dávky stanovené, v době její mateřské dovolené. Jednou ze základních předpokladů pro přiznání této dávky bylo, že v době, kdy se pracovníci poskytovala, nepracovala, a proto neměla mzdu ani jiný výdělek. V roce 1977 dosáhla celková výše vyplacených dávek 1 314 mil. Kčs. KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s. 68.

⁵² Mateřský příspěvek nebyl dávkou nemocenského pojištění, ale státním příspěvkem. Jeho účelem bylo umožnit ženám, aby se mohly rozhodnout, zda se po určitou dobu namísto výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti chtěly věnovat přímé péči o novorozené dítě, a to po dobu, kdy osobní péče matky o dítě měla největší význam pro jeho tělesný, duševní i citový vývoj. Jednou ze základních podmínek pro nárok na mateřský příspěvek bylo, že žena celodenně pečovala o dítě do dvou let věku. Mateřský příspěvek se zpravidla poskytoval ode dne následujícího po skončení placené mateřské dovolené.

KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s. 167.

⁵³ K prohloubení mateřské péče o dítě náležela pracovníci po vyčerpání mateřské dovolené další mateřská dovolená, a to až do dvou let věku dítěte (tento den v to počítaje). Po dobu této další mateřské dovolené neměla pracovníce nárok na náhradu mzdy a zpravidla neměla ani nárok na peněžitou pomoc v mateřství, takže většinou po celou dobu další mateřské dovolené fakticky šlo o neplacenou mateřskou dovolenou. Další mateřská dovolená

do jednoho roku dítěte v částce 500 Kčs měsíčně. Po úpravě byl mateřský příspěvek poskytován na druhé a další dítě do dvou let jeho věku – a to všem matkám bez rozdílu, ať již byly ekonomicky činné nebo nemohly být zaměstnané. Podle odhadu využívalo mateřský příspěvek⁵⁴ zhruba 90% matek s dítětem do jednoho roku a více než 70% matek s dítětem do dvou let jeho věku.

Společnost pomáhala rodičům nést náklady, které rodině vznikají s výživou a výchovou dětí. Přídavky na děti se postupně upravovaly a zavedlo se progresivní odstupňování jejich výše podle počtu nezaopatřených dětí. Do roku 1973 byly přídavky⁵⁵ na děti osmkrát zvyšovány a později byl rozšířen i okruh jejich příjemců. I to se podepsalo na zvyšování porodnosti.

K dalším opatřením pomoci mladým manželstvím patřily půjčky se státním příspěvkem, které byly zavedeny od 1.4. 1973. Účelem těchto půjček bylo především usnadnit mladým manželům založení domácnosti. Proti běžným půjčkám přístupným veškerému obyvatelstvu byly úrokově výhodnější a měly delší dobu splatnosti. Státní příspěvek byl poskytován při narození dítěte jako mimořádná splátka k úhradě půjčky⁵⁶. Příspěvek na první dítě činil 2 000 Kčs, na druhé a další dítě 4 000 Kčs. Kromě toho poskytovala společnost nepřímo pomoc rodinám s dětmi formou státem dotovaných služeb a naturálních dávek, zahrnující dotace na jesle, mateřské školy, školní stravování, družiny, domovy mládeže, ústavy sociální péče o mládež, koleje a menzy. Na školách prvního a druhého cyklu dostávali žáci zdarma učebnice. Rodinám s dětmi byla rovněž poskytována pomoc formou různých slev⁵⁷, například slev na jízdném v dopravě, v cenách dětského odívání, na nájemném a na dani ze mzdy.

Vysoká porodnost⁵⁸ skončila na počátku osmdesátých let minulého století. Od té doby se rodilo v českých rodinách méně a méně dětí. V polovině 90. let 20. století byla porodnost

se pracovníci poskytovala v tom rozsahu, o jaký žádala, nejméně však na dobu jednoho měsíce. Vždy by však mělo být pro obě strany jasné, do kterého dne měla její mateřská dovolená trvat.

KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.: Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění pracovníků. Praha: Práce, 1974, s.66.

⁵⁴ V roce 1973 bylo na mateřských příspěvcích vyplaceno v ČSR celkem 764 mil. Kčs a v roce 1977 již 960 mil. Kčs.

⁵⁵ Na přídavky na děti měli nárok všichni pracující, důchodcům se ve stejné výměře poskytovalo na nezaopatřené děti výchovné. Na přídavcích na děti bylo v ČSR v roce 1973 vyplaceno 5 662 mil. Kčs a v roce 1977 již 6 449 mil. Kčs.

⁵⁶ Za první rok platnosti tohoto opatření byly poskytnuty v ČSR půjčky ve výši 1 746 mil. Kčs a ke konci roku 1977 byl stav těchto půjček 10 803 mil. Kčs.

⁵⁷ Celkem poskytl stát těmito slevami rodinám v roce 1976 na jedno dítě v průměru 7 133 Kčs, tj. o 1 038 Kčs více než v roce 1970.

⁵⁸ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006, s. 258 - 260.

Vývoj počtu živě narozených dětí v letech 1993 – 2007.

	Živě narození	Rok	Živě narození	Rok	Živě narození	Rok	Živě narození
1970	147 865	1980	153 801	1990	130 564	2000	90 910

výrazně nejnižší. Dlouhodobě⁵⁹ se snižující počet narozených dětí, který se datoval od roku 1991, zaznamenal dva statistické „historické mezníky“. V roce 1995 poprvé v historii statistického sledování počtu narozených na území dnešní České republiky klesl roční počet narozených dětí pod 100 tisíc a v roce 1999 bylo zaznamenáno historické minimum, kdy počet narozených nedosáhl ani devadesátitisícové hranice. Od roku 2001 však počty narozených dětí začaly opět pozvolna vzrůstat, v letech 2003 – 2005 již meziroční nárůst činil více než 4%. Věku nejvyšší plodnosti dosáhly silné populační ročníky žen ze 70. let a své první dítě porodila i část žen, které založení rodiny ať už z profesních či jiných důvodů odkládaly do pozdějšího věku. Výrazný pokles porodnosti v 90. letech 20. století byl tedy vystřídán opětovným růstem na počátku 21. století – nicméně podstatně méně výrazným než v 70. letech 20. století. Tato změna se promítla také do všech relativních ukazatelů. Rok 2005 byl po deseti letech opět rokem, ve kterém počet narozených dětí překročil hranici 100 tisíc. V roce 2006 a 2007 růst porodnosti stále pokračuje. Tento trend však podle odborníků pravděpodobně nebude trvat dlouho: až odrodí silné ročníky žen, které přišly na svět v 70. letech minulého století, začne počet narozených dětí opět klesat. Současný vzestup počtu narozených však zdaleka nevyrovná deficit – téměř o devadesát tisíc méně narozených dětí ročně než v době, kdy tyto ženy přicházely na svět.

Mateřská a rodičovská dovolená⁶⁰, včetně porodného, novomanželské půjčky a intenzivní bytová výstavba byly v 70. letech 20. století novátorské a představovaly významné prvky systému rodinné politiky. Později se efekt těchto opatření postupně oslaboval, protože nebyla dále rozvíjena. Výsledkem pak bylo postupné, pomalé, ale trvalé snižování generační plodnosti. Ženy narozené po roce 1960 neměly ukončenu svoji plodnost v datech sčítání 1991, ženy narozené po roce 1970 při sčítání 2001. Nicméně až do generace 1965 byl průměrný počet dětí na jednu ženu vyšší než 1,8. Ženy narozené v roce 1960 měly podle sčítání z roku 1991 v průměru 1,776 dítěte. Jejich „kolegyně“, ženy stejně staré při sčítání 2001 a narozené v roce 1970 měly v průměru pouze 1,454 dítěte. Současnou populaci České republiky lze

1971	154 180	1981	144 438	1991	129 399	2001	90 715
1972	163 661	1982	141 738	1992	121 705	2002	92 786
1973	181 750	1983	137 431	1993	121 025	2003	93 685
1974	194 215	1984	136 941	1994	106 579	2004	97 664
1975	191 776	1985	135 881	1995	96 097	2005	102 498
1976	187 378	1986	133 356	1996	90 446	2006	105 831
1977	181 763	1987	130 921	1997	90 657	2007	114 632
1978	178 901	1988	132 667	1998	90 535		
1979	172 112	1989	128 356	1999	89 471		

Zdroj URL: <http://www.czso.cz>, 27.3. 2008.

⁵⁹ Plodnost a porodnost v letech 2001-2005. Obyvatelstvo, volby, 4, 2006, s. 7.

⁶⁰ HAMPLOVÁ, J., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S.: České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 51, 54 – 55.

charakterizovat dvěma až třemi reprodukčními režimy. První typ je představován modelem koncentrace reprodukčního chování na dvě děti, druhý na vícečetné rodiny. Tento druhý model se objevuje až po selekci žen řídících se modelem nižší plodnosti a týká se malé skupiny žen s výrazně více dětmi (3+) oproti majoritní části populace s nižším počtem dětí. Třetím modelem může být, zejména v delším výhledu, rostoucí skupina bezdětných žen. Pro generaci žen⁶¹, které se narodily ve druhé polovině 70. let, je totiž stále charakteristický vysoký podíl dosud bezdětných žen, a když má žena první dítě po třicítce, je velmi malá pravděpodobnost, že bude mít jednou rodinu se třemi či více dětmi, i dvoudětná rodina je méně pravděpodobná. Na tomto místě bych ráda odkázala na svůj soubor respondentek - matky, které prožívají své mateřství na začátku 21. století. V této skupině žen (na rozdíl od první skupiny respondentek) se vyskytují matky pouze s jedním dítětem, přičemž každá z nich vypověděla, že by v budoucnu chtěla mít ještě jedno dítě. Přání dalšího dítěte se však netýká pouze matek s jedním dítětem, většina žen z druhé skupiny vypověděla, že by chtěla v budoucnu znovu otěhotnět. Zůstává však otázkou, nakolik budou tyto plány uskutečněny vzhledem k věku maminek. Ze zkoumaného vzorku žen (u druhé skupiny respondentek) je také patrný posun narození prvního dítěte do pozdějšího věku ženy. V této skupině matek - začátek 21. století - se ženám rodily jejich první děti okolo třicátého roku věku. V první skupině respondentek byla věková hranice narození prvního dítěte nižší. Ženy se stávaly matkami převážně ve věkovém rozmezí 21 - 25 let.

Státní sociální politika⁶² disponuje mnoha nástroji, jejichž účelem je podpořit rodiny s dětmi. Můžou se v zásadě rozdělit do dvou kategorií na nástroje finanční (odpočty z daní, úlevy, dávky apod.) a formální (společenské uznání důležitosti mateřství a rodičovství). Jedním z prvních opatření, se kterým se rodiny a matky setkají, je mateřská dovolená⁶³

⁶¹ MOŽNÝ, I.: Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006, s. 260.

⁶² SOUKUPOVÁ, E.: Mateřská dovolená: Jak si stojíme v porovnání s Evropou? Demografie, 49, 2007, č. 1, s. 60-72.

⁶³ Ženě náleží v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě mateřská dovolená po dobu 28 týdnů. Při porodu více dětí nebo jde-li o samostatně vychovávající matku, náleží mateřská dovolená 37 týdnů. Žena nastupuje mateřskou dovolenou zpravidla od počátku 6 týdne před očekávaným dnem porodu, nejdříve však od počátku osmého týdne před tímto dnem. Mateřská dovolená v souvislosti s porodem nesmí být nikdy kratší než 14 týdnů a nemůže skončit ani být přerušena před uplynutím šesti týdnů ode dne porodu.

Zaměstnavatel je povinen omluvit nepřítomnost zaměstnankyně v práci po dobu mateřské dovolené.

Zaměstnankyně nemusí o poskytnutí této mateřské dovolené žádat. Postačí, když zaměstnavateli nástup mateřské dovolené oznámí a doloží potvrzení příslušného lékaře. Základní hmotné zajištění v souvislosti s těhotenstvím a péčí o malé děti představují dávky nemocenského pojištění, a to především peněžitá pomoc v mateřství.

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená.

Praha: GRADA, 2002, s. 36.

a finanční podpora s ní spojená - porodné⁶⁴, peněžité pomoci v mateřství⁶⁵, rodičovská dovolená⁶⁶, rodičovský příspěvek⁶⁷, přídatky na děti⁶⁸, atd. V těchto opatřeních se spojují oba dva aspekty – jak formální vyjádření uznání těhotenství a mateřství jako společensky

⁶⁴ Porodné je jednorázová dávka státní sociální podpory, na niž vzniká nárok v souvislosti s porodem dítěte. Nárok na tuto dávku má žena, která dítě porodila. Pouze ve stanovených výjimečných případech může být porodné poskytnuto jiné osobě. Porodné se poskytne, pokud došlo k porodu dítěte. Nenáleží, došlo-li k potratu dítěte – tato skutečnost vyplývá ze zdravotnické dokumentace. Došlo-li však k porodu, nezáleží na tom, jestli se dítě narodilo mrtvé nebo po porodu zemřelo, a na překážku nároku není ani skutečnost, že žena po porodu z jakýchkoli důvodů nezačala o dítě pečovat a nechala je například v kojeneckém ústavu k případnému osvojení. Tato dávka je poskytovaná bez ohledu na výši příjmu. Ženy, které porodily v letošním roce dostávají od státu na porodném o pět tisíc méně než v loňském roce. Porodné se od ledna 2008 snížilo z 18 na 13 tisíc korun. Ještě větší rozdíl je v porodném při narození vícero dětí. Každé z nich má od ledna nárok jen na 13 tisíc korun. Vloni matka získala při porodu dvojčat na porodném 53 tisíc a při porodu trojčat dokonce 80 tisíc korun. PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 64.

URL: <http://www.babyweb.cz/Clanky/a686-Maminky-prisly-o-penize-a-tydny-materske-dovolene.aspx>, 26.4. 2008.

⁶⁵ Výpočet peněžité pomoci v mateřství je obdobný jako výpočet nemocenské. Vychází se z hrubých příjmů dosažených v období 12 měsíců, které předchází měsíci zahájení výplaty této dávky. Výše peněžité pomoci v mateřství za kalendářní den činí 69% denního vyměřovacího základu. V této výši dávka náleží již od prvního dne. Peněžité pomoci v mateřství se poskytuje za kalendářní dny. V případě, že by výše peněžité pomoci v mateřství byla nižší než rodičovský příspěvek, bude ještě náležet rodičovský příspěvek ve výši rozdílu. Horní hranice peněžité pomoci v mateřství je 12 570 korun. Účelem těchto dávek je nahrazovat ušlý příjem, o který rodiče přicházejí v důsledku těchto sociálních událostí. Dávky nemocenského pojištění náležejí jen osobám, které jsou účastny nemocenského pojištění a splňují podmínky stanovené v předpisech nemocenského pojištění pro vznik nároku. Osoby, jež nejsou účastny nemocenského pojištění jsou zabezpečovány jen prostřednictvím dávek státní sociální podpory.

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 79.

⁶⁶ Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené, otci po uplynutí doby, po kterou je žena oprávněna čerpat mateřskou dovolenou, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do čtyř let věku dítěte. Termín „rodičovská dovolená“ je naprosto shodný s termínem „další mateřská dovolená“, který se používal v 70. letech 20. století.

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 37, 70.

Zákonem č. 155/2000 Sb. byl s účinností od 1.1.2001 nově upraven institut rodičovské dovolené. Tato úprava reagovala zejména na požadavek příslušné směrnice Evropských společenství, která zakotvuje nárok na pracovní volno z důvodu péče o dítě pro oba rodiče současně. Stanoví, že právo na rodičovské volno je individuálním a nepřenositelným právem každého z rodičů, které umožňuje, aby o dítě pečovala buď matka, nebo otec, nebo oba současně. Při poskytování tohoto druhu dovolené je třeba rozlišovat, zda jde o zaměstnankyni, nebo zaměstnance. Tento zákon také upravil terminologii, již se nepoužívá termín „další mateřská dovolená“, ale „rodičovská dovolená“.

⁶⁷ Rodičovský příspěvek je opakující se dávka státní sociální podpory, jež vytváří předpoklady k osobní péči rodiče o dítě v nejužším věku. Náleží rodiči, který osobně celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do čtyř let věku nebo o dítě do sedmi let věku v případě dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého či dlouhodobě těžce zdravotně postiženého. Nemají-li rodiče nárok na peněžitou pomoc v mateřství, náleží tato dávka ode dne narození dítěte. Dávka není závislá na příjmu rodiny. Příjmy u rodičovského příspěvku není omezen. Do rodiny se poskytuje jen jeden rodičovský příspěvek (jednomu z rodičů).

PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 79.

⁶⁸ Přídavek na dítě je opakující se dávka státní sociální podpory. Je nárokem dítěte a náleží při splnění podmínky příjmu ode dne narození dítěte po celou dobu jeho nezaopatřenosti, tj. nejdéle do 26 let věku dítěte.

Žádost o dávku za dítě podává jeho zákonný zástupce, zpravidla jeden z jeho rodičů. Přídavek na dítě je dávka poskytovaná v závislosti na příjmu rodiny. Na výši příjmu záleží, zda je dávka přiznána a také výše této dávky. PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.: Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002, s. 107.

důležitých funkcí zasluhujících speciální přístup, tak finanční náhrada dočasně ztraceného zaměstnání.

Rodinné dávky jsou důležitým zdrojem příjmů zejména pro rodiny v raném věku dítěte. Představují nejen okamžitou pomoc pro sociálně slabé domácnosti a pojistku pro případ trvalé či dočasné ztráty pracovních příjmů, ale vyjadřují také zájem státu o rodinu. Je v nich zosobněna snaha státu zmírnit rozdíly v životní úrovni domácností bezdětných občanů a rodičů, kteří vynakládají svůj čas i prostředky na výchovu příští generace. Proto je významná část rodinných dávek spojena s narozením dítěte a obdobím jeho prvních let, kdy je rodina často zabezpečena jen jedním pracovním příjmem či je dokonce odkázána pouze na pomoc státu.

1. ledna 2007⁶⁹ došlo k výraznému zvýšení peněžitých dávek vyplácených během mateřské resp. rodičovské dovolené. Po mateřské dovolené, která se poskytuje během 28 (37 týdnů svobodným, ovdovělým či rozvedeným ženám), pobíral rodič na dítě do čtyř let jeho věku rodičovský příspěvek⁷⁰ v jednotné výši 7 582 Kč měsíčně, ke kterému si rodič mohl neomezeně přivydělat⁷¹. O 260 až 1 240 Kč se zvýšilo porodné vyplácené matkám za narozené děti. O 260 Kč na částku 17 760 Kč vzrostlo porodné za jedno dítě. Za narozená dvojčata⁷² činilo porodné o 620 Kč více, tedy 53 120 Kč. Peněžítá pomoc v mateřství představovala 70% z denního vyměřovacího základu po dobu 28 týdnů⁷³. Roční sleva na dani⁷⁴ činila na dítě 6 000 Kč (měsíčně 500 Kč), na vyživovanou manželku 4 200 Kč (měsíčně 350 Kč). Přídavek na dítě byl poskytován ve třech výměrách: zvýšená⁷⁵, základní⁷⁶⁷⁷ a snížená. Při příjmu nad čtyřnásobek životního minima rodiny dávka nenáležela. Výše dávky byla stanovena násobkem částky životního minima dítěte dle věku dítěte.

Výše rodičovského příspěvku byla do konce roku 2007 taková, že řada jeho příjemců, zejména bez kvalifikace nebo s nízkou kvalifikací, ve svém zaměstnání obdobné výše výdělků nedosahovali. To vedlo k situaci, kdy byl návrat do zaměstnání pro tyto rodiče finančně

⁶⁹ Zákon č. 187/2006 Sb. z 1. ledna 2007 o nemocenském pojištění.

PŘIB, J.: Dávky pro rodiče podle nového zákona o nemocenském pojištění. *Právo a rodina*, 8, 2006, č. 9, s. 10 – 14.

⁷⁰ Rodičovský příspěvek se zvýšil o 3 886 Kč měsíčně.

⁷¹ Na tento příspěvek měli nárok i ti, jejichž potomek navštěvoval jesle 5 dní v měsíci nebo mateřskou školu 4 hodiny denně.

⁷² Za narození trojčat matka dostala 79 680 Kč, což bylo o 930 Kč více než dříve a za narození čtyřčat matka dostala 106 240 Kč, což bylo o 1 240 Kč více než dříve.

⁷³ Pro osamocené a rozvedené matky, vdovy a ženy, které porodí vícero dětí se jednalo o dobu 37 týdnů.

⁷⁴ V současnosti představuje roční sleva na dani na dítě 10 440 Kč (měsíčně 870 Kč), na vyživovanou manželku 24 840 Kč (měsíčně 2 070 Kč).

⁷⁵ Rozhodný příjem rodiny nepřevyšuje 1,5 násobek životního minima rodiny.

⁷⁶ Rozhodný příjem rodiny je mezi 1,5 – 2,4 násobkem životního minima rodiny.

⁷⁷ Rozhodný příjem rodiny je mezi 2,4 – 4,0 násobkem životního minima rodiny.

nevýhodný, což nebylo záměrem sociální podpory státu rodinám s dětmi. Také z tohoto důvodu vznikla nová forma podpory mateřské respektive rodičovské dovolené. Nejaktuálnější změny, které nastaly od 1. ledna 2008 už mateřství tolik nepodporují. Délka mateřské dovolené je sjednocena na 28 týdnů pro vdané a osamělé⁷⁸ matky. Pouze při porodu vícercát trvá 37 týdnů. Rodičovský příspěvek je koncipován ve vícerychlostní struktuře čerpání a ve třech výměrách stanovených v pevných částkách⁷⁹. Třírychlostní pobírání rodičovského příspěvku umožní rodičům zvolit si délku rodičovské dovolené podle vlastní potřeby. Rodič má možnost si zvolit *rychlejší čerpání*⁸⁰ rodičovského příspěvku (po peněžité pomoci v mateřství ve zvýšené výměře do 24 měsíců věku dítěte), *klasické čerpání*⁸¹ rodičovského příspěvku (po peněžité pomoci v mateřství v základní výměře do 36 měsíců věku dítěte), *pomalejší čerpání*⁸² rodičovského příspěvku (po peněžité pomoci v mateřství nebo od narození dítěte v základní výměře do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře do 48 měsíců věku dítěte). Volba doby a výše čerpání peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku se vztahuje vždy k nejmladšímu dítěti v rodině. O rychlejší čerpání rodičovského příspěvku musí rodič požádat v měsíci, kdy mu končí vyplácení peněžité pomoci v mateřství. O klasické čerpání musí rodič požádat v 21 měsících věku dítěte. Vybraná možnost čerpání je nezměnitelná a nelze uplatňovat zpětně, a to ani při střídání rodičů v pobírání rodičovského příspěvku. Pokud nevznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství, rodič bude automaticky pobírat rodičovský příspěvek od narození dítěte v režimu pomalejší varianty dávky. O rychlejší čerpání může požádat rodič, pokud výše peněžité pomoci v mateřství dosahovala alespoň 380 Kč denně, a musí tak učinit při ukončení čerpání peněžité pomoci v mateřství. Pokud rodič nepožádá o rychlejší či klasické čerpání rodičovského příspěvku, je mu po 21. měsíci roku věku dítěte vyplácen rodičovský příspěvek v režimu pomalejšího čerpání.

U zdravotně postižených dětí je zachován nárok na rodičovský příspěvek do sedmi let věku dítěte v základní výměře (7600 Kč). Od posouzení dítěte jako dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého nebo dlouhodobě těžce zdravotně postiženého (nejdříve v jednom roce života dítěte) by se poskytoval rodičovský příspěvek v základní výměře do sedmi let života dítěte

⁷⁸ Osamělou ženou se přitom rozumí žena neprovdaná, ovdovělá nebo rozvedená a žena osamělá z jiného vážného důvodu, nežije-li s druhem.

⁷⁹ zvýšená – 11 400 Kč, základní – 7 600 Kč, snížená – 3 800 Kč.

⁸⁰ Ženě náleží po porodu peněžité pomoci v mateřství za cca 5 měsíců (22 týdnů) + celková výše čerpání rodičovského příspěvku 216 600 Kč (za 19 měsíců ve výši 11 400 Kč).

⁸¹ Ženě náleží po porodu peněžité pomoci v mateřství za cca 5 měsíců (22 týdnů) + celková výše čerpání rodičovského příspěvku 235 600 Kč (za 31 měsíců ve výši 7 600 Kč).

⁸² Ženě náleží po porodu peněžité pomoci v mateřství za cca 5 měsíců (22 týdnů) + celková výše čerpání rodičovského příspěvku 224 200 Kč (za 16 měsíců ve výši 7 600 Kč a 27 měsíců ve výši 3 800 Kč).

bez ohledu na zvolenou možnost čerpání rodičovského příspěvku před posouzením zdravotního stavu dítěte. Nárok na přídavek na nezaopatřené dítě do 26 let mají rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima rodiny. Přídavky⁸³ jsou vypláceny v pevné výši, která je diferencovaná podle věku dítěte. Tyto částky jsou odvozeny od současné nominální výše přídavku na dítě v základní výměře.

6. Analýzy dat z terénního výzkumu

⁸³ Do 6 let věku dítěte - 500 Kč; 6 – 15 let věku dítěte - 610 Kč; 15 – 26 let věku dítěte - 700 Kč.
URL: www.mpsv.cz, 2.4. 2008.

Při rozhovorech s respondentkami, s ženami na mateřské respektive rodičovské dovolené v 70. letech minulého století a v současnosti jsem se u obou skupin soustředila zejména na tyto problémové okruhy:

- Otázky každodennosti během mateřské respektive rodičovské dovolené.
- Změnu společenského života po narození dítěte.
- Situaci rodin(y) s bydlením.
- Finanční situaci rodiny.
- Pomoc partnera při péči o dítě.
- Pracovní vyhlídky matky do budoucnosti.

6.1 Každodennost během mateřské respektive rodičovské dovolené

Zažité termíny „mateřská dovolená“ – „rodičovská dovolená“ představují sousloví, které svým naznačujícím významem ve druhém slově v zásadě vůbec neodpovídá náplni každodenního zatížení matky při péči o novorozence či o batole, a to zejména v prvních týdnech mateřství. Po návratu z porodnice čeká zejména „neznalou“ prvorodičku nekonečný soubor opakujících se povinností. Výstižně a expresivně o tom vypovídaly respondentky obou skupin. „... *no tak, když se Jiřík narodil, tak to bylo jasné. To byl prostě takovej trošičku jako kolotoč, jako byla to hrozná změna. Že jo, teďka najednou se starat o takovýho malýho drobečka, člověk neví co, a tak je z toho nejdřív takovej prostě, jako hodně že se toho bojí, a teďka, aby se mu něco nestalo. A prostě takový ty úzkosti vo něj prostě. Tak jako můžu říct, že to docela tak jako změna byla.*“⁸⁴ „Změny? Spíš nezůstane kámen na kameni, protože to je příšerný. To je prostě rozvrh, každejch pět minut je naplánovanejch, prostě to je šílený. Furt se to mění a je to vlastně podle potřeb dítěte.“⁸⁵ „No tak za prvý bych řekla, že to byla vlastně starost o to dítě. Musíte se tomu dítěti věnovat, že jo. A je to taková určitá pravidelnost, kterou mu musíte dát. Protože to je něco jinýho, než když člověk je sám. To dítě se probudí, musíte mu dát najíst. Musíte ho přebalit. Teďka vlastně, když je malej, tak se kojí. Pak vlastně už se mu dává třeba sunar a pak začnou ty různý šťávy, který se dělaj, že jo.“⁸⁶ Zvládnutí všech úkonů není vůbec – a hlavně zpočátku – nijak snadné, což si s větším [„*Takovej stereotyp mi to přineslo. Že prostě najednou jsem dělala pořád stejný věci, jo. Koupání, přebalování, že jo, a pořád kolem toho děcka. A stejnej rituál, ve stejnou dobu najíst, všechno ve stejnou dobu... Možná jsem ale věděla dopředu, co mě čeká, že jo, ale když to přišlo, tak to bylo něco úplně*“

⁸⁴ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

⁸⁵ Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

⁸⁶ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

jinýho. Jsem se nevyspala celou noc, tak prostě ráno funguješ a nikdo se tě neptá, jestli můžeš, nemůžeš, že jo. Takže vono, když si to prožiješ, tak je to pak trošku jiný, že jo, to je jasný.“⁸⁷] či menším [„...no tak určitě, tak musíš jako vstávat, jak to dítě potřebuje, takže si nemůžeš vyspávat, to je fakt. Každopádně musíš furt přebalovat, to je asi to nejhorší ze začátku... A každopádně jako to kojení, to je velkej zásah, protože jako ze začátku furt kojíš, že jo. To si sedneš a hodinu kojíš, jo, pak hodinu funguješ a pak zase hodinu kojíš, jo.“⁸⁸ Každý den brzy vstávat. Nestíhám uklízet, nestíhám uvařit. Prostě nestíhám nic. Kluk potřebuje bejt furt venku, v kočárku, doma spí málo, že jo. Takhle no. Jako první ty čtyři měsíce pro mě byly hrozný. To bylo v létě a to jsem byla ráda, když jsem si večer šla lehnout. Jsem se kolikrát nestihla ani vykoupat. Prostě furt jenom dokola, no. To jsem jenom seděla, kojila, přebalovala, chodila ven.“⁸⁹] odstupem uvědomovaly v podstatě všechny respondentky, které více méně shodně prožívaly první týdny a měsíce života po porodu a také obdobně popisovaly, že celý den bylo nutné se točit jen a jen kolem dítěte – přebalovat, kojit, vařit, ale také uklízet a zajistit průběžný chod domácnosti.

Míra každodenních povinností matek z obou skupin se však – bez ohledu na subjektivní reflexi – lišila (liší). Jednoznačně více práce se zaopatřením potřeb dítěte i chodu domácnosti měly ženy, které prožívaly mateřství v 70. letech 20. století. Jako největší problém a zátěž vyzdvihovaly tyto respondentky především problémy s praním tehdy užívaných látkových plen, násobený ještě v řadě případů nedostatkem vody, absencí vodovodu v domě (bytě), o dnes samozřejmých automatických pračkách nemluvě. Pro ilustraci uveďme několik výroků. „... tady jsem měla brutar, tady jsem vyvářela plíny. Máchat jsem je chodila k potoku. Jeden kočárek s dítětem, druhý s plínama. Vobčas nám netekla voda, takže jsem potom nosila vodu tady třeba od S. nebo jsem chodila až do poloviny vesnice, tam za ty J., tam jak teče ten... , tak tam jsem chodila i máchat taky někdy.“⁹⁰ „Sice jsme pračku měli, ale to automatická pračka nebyla, to byla normálně pračka výřivá se jim říkalo. Takže to vypralo, ale plíny se musely nejdřív na kamnech v hrnci vyvařit, potom se daly vyprat do pračky, potom se musely vymáchat, vyždímat. To byla hodně změna, to byla.“⁹¹ „Látkový plíny, automatickou pračku jsem neměla. Chodila jsem plíny máchat k potoku... Vodu jsme neměli... No, to jsem měla hodně práce, to jsem musela vodu si nanosit do pračky, tady nebyla voda rozvedená. Nic, musela jsem si jít pěkně k pumpě, nanosit si do pračky. Tady byla takový pumpa na barák, ale

⁸⁷ Srv. rozh. č. 18, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

⁸⁸ Srv. rozh. č. 2, [1983, střed. vzd. s mat. – výškové práce].

⁸⁹ Srv. rozh. č. 3, [1978, střed. vzd. s mat. – poštovní doručovatelka].

⁹⁰ Srv. rozh. č. 16, [1946, střed. vzd. s mat. – v důchodu, dříve kancelářská práce].

⁹¹ Srv. rozh. č. 18, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

*jenom v jedný místnosti. To jsem si připadala jako na chalupě. Vždycky nanosit do pračky, vodu ohřát, pak zase jsem vyprala. Chodila jsem máchat na potok.*⁹²

Podobnou časovou náročnost jako praní a žehlení plen představovala v 70. letech 20. století podle respondentek i příprava pokrmů pro kojence a batolata. *„Každý den jsem musela vařit. I pro ty děti jsem vařila. To nebylo jako teďka, že se šla koupit nějaká ta hotová ta... Vždycky jsme uvařili zeleninku, masíčko do toho, rozmixovala jsem si to do lahviček, do ledničky, že jo. Ty polívečky, všechno jsem dělala. Nic jsem nekupovala.*⁹³ Pro matky, které prožívají své mateřství v současnosti, je automatická pračka a dostupnost jak dětského oblečení, tak všech různých polotovarů či hotových pokrmů pro kojence naprostou samozřejmostí. Ani jedna z nich nepoužívá látkové pleny. A i když jednorázové pleny představují rušivý zásah do rodinného rozpočtu, je jejich „časová“ výhodnost pro matky jednoznačná, o čemž svědčí i jejich masové užívání.

Rozdílná situace v každodennosti žen na mateřské dovolené v 70. letech 20. století a v současnosti se odrazila i v názorech a realitě aktivit rodin s malými dětmi mimo vlastní domov. Většina starších respondentek uvedla, že na dovolenou se jezdilo – ať už z různých důvodů – až když bylo dítě starší, přibližně ve věku předškoláků. *„Chodili jsme na procházky ... Na nějaký delší výlety nebo na dovolenou, to jsme nejezdili.*⁹⁴ *„No, když byly malé, tak ne. Barák jsme ještě předělávali a tak. Takže to nebylo.*⁹⁵ *Na dovolenou taky až když byly holky větší. Ani na to dřív nebyly peníze.*⁹⁶ *Když byly takhle malinký, tak né. To už byly předškoláci, když jsme s nima pak už jezdili, to už byly větší.*⁹⁷ Pro ženy, které prožívají své mateřství na začátku 21. století je cestování s malými dětmi běžnou záležitostí. *„Jako malej nás ve výletech nějak nelimituje... Na dovolený jsme byli ve Štúrově, teďka v červnu. To jsou termální bazény, takže to tam bylo v pohodě. Tam prostě měli hnedka na tom koupališti lékařskou pomoc. Takže jsem se tam nebála. Jeli jsme tam vlakem, takže žádný stresování v autě. Takže to bylo v pohodě.*⁹⁸ *„To jsme jezdili na ty hory, s malejma dětma s půlročníma na tejden vždycky, v létě v zimě, furt. V létě taky na dovolenou pod stan, do chatěk, jo.*⁹⁹ *„To jsme nebyli, právě loni, to byl malinkej, že jo, dvouměsíční. To jsme teda nikde nejeli. Tak letos se těšíme, že bysme jeli, no.*¹⁰⁰ *„No, jó, určitě. V tom nás Róza neomezuje.*¹⁰¹ *„Teď*

⁹² Srv. rozh. č. 20, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

⁹³ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

⁹⁴ Srv. rozh. č. 18, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

⁹⁵ Srv. rozh. č. 17, [1959, střed. vzd. bez mat. – prodavačka].

⁹⁶ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

⁹⁷ Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

⁹⁸ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

⁹⁹ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

¹⁰⁰ Srv. rozh. č. 3, [1978, střed. vzd. s mat. – poštovní doručovatelka].

*jsme poprvé zkusili, že jsme byli na tejdén na horách, v Peci, a jako úplně bez problému jsme to jak my rodiče zvládli, tak naše dítě (smích), že jako úplně, úplně v pohodě, takže jako na léto plánujeme další dovolenou. A jako jen co to bude možný, tak jako aby i u babičky přespával, aby prostě byl trošku takovej samostatnější, i když mu je teprv rok.*¹⁰²

Ženy na mateřské dovolené, respektive rodičovské dovolené v Dolní Radechové prožívají na začátku 21. století své mateřství ve větším klidu a pohodě než generace jejich matek. Vzhledem ke zlepšení situace v každodenních povinnostech (jednorázové pleny, kojenecká strava, atd.) si mohou s dítětem více „užívat“, podnikat různé výlety, jezdit na dovolenou, atd. To však neznamená, že ženy, které trávily mateřskou dovolenou v 70. letech minulého století nebyly v prvních týdnech a měsících věku dítěte spokojené. Všechny respondentky z druhé skupiny, které trávily mateřskou dovolenou v 70. letech 20. století uvedly, že na toto specifické období svého života rády vzpomínají, i když jejich životní situace nebyla zrovna snadná.

6.2 Změna společenského života po narození dítěte

Narození dítěte pro ženu znamená nejen úplnou změnu dosavadního života, ale také naprosté časové vytížení. Novorozenec s sebou mimo jiné přináší omezení společenského života či jeho úplné přerušení. První rok po narození potomka je pro mladé ženy tím nejosamělejším obdobím, protože matky s maličkým dítětem se jen málokdy dostanou do společnosti. Díky péči a starosti o dítě nemají čas na nějaké to „klábosení“ s kamarádkami či na návštěvu kulturních akcí. Maminka se musí dítěti neustále věnovat, což ji mimo jiné velmi vyčerpává a mnohdy nemá na společnost náladu ani sílu. Tato skutečnost zůstává pro maminky všech dob stejná. Postupně se stárnutím dítěte se však pomalu začíná společenský život (návštěva kina, divadla, vesnických zábav, plesů, návštěvy se známými, atd.) matek z obou zkoumaných období¹⁰³ různit. Ženám, které byly na mateřské dovolené v 70. letech 20. století společenský život po narození dítěte prakticky skončil. *„Už se tak často nechodilo ven. Když člověk kojil, tak musel bejt pořád u dítěte. No chodilo se míň.*¹⁰⁴ *„...vono tady moc těch příležitostí nebylo.*¹⁰⁵ *„Jo, tak společenskej život se změnil hodně. Když se pak narodily*

¹⁰¹ Srv. rozh. č. 2, [1983, střed. vzd. s mat. – výškové práce].

¹⁰² Srv. rozh. č. 1, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁰³ Ze 70. let 20. století a ze začátku 21. století.

¹⁰⁴ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁰⁵ Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

děti, tak už jsem pak nikam nechodili, protože na to nebyl ani čas.“¹⁰⁶ „No určitě se změnil, protože když pak už jsme měli děti tak už se nedalo tolik chodit na ty společenské akce, jako dřív, když jsme byli bez dětí.“¹⁰⁷ Bylo to převážně způsobené jiným stylem života a jinými povinnostmi tehdejších žen. Rodina po narození dítěte zpravidla představovala dům, na kino, divadlo či vesnickou zábavu nebyl čas, o finančních prostředcích nemluvě. [„...když se narodila, tak jsme stavěli barák.“¹⁰⁸ „No vlastně a když jsme se vrátili z porodnice, tak tady ještě tak nic nebylo tak úplně hotový.“¹⁰⁹ „Ani na to dřív nebyly peníze... Tak jsme si museli chodit půjčovat, že jo, no takovej kolotoč to byl.“¹¹⁰]

Maminky v současnosti, na začátku 21. století, mají více volného času¹¹¹ pro sebe a svého potomka. Řada z nich během dne podniká s malým dítětem různé aktivity, jaké v 70. letech minulého století nebyly dostupné. Jedná se například o plavání s novorozenci či staršími dětmi, cvičení s malými dětmi, zájmové kroužky, kde je zajištěno hlídání dítěte nebo návštěvy mateřských center, kde se maminky s dětmi scházejí. [„Třeba ale co se mě líbí jsou ty mateřské centra, jo... Vobčas třeba zajedem s malým do Náchoda do Hopsáčku. Třeba se domluvíme s kámoškou a zajedem tam společně“¹¹²] Návštěvy kin, divadel, plesů či večerní posezení s přáteli nejsou pro současné maminky ničím nedostupným. Některé z nich dokonce uvádí, že se jejich společenský život po narození dítěte téměř vůbec nezměnil. „Tak nám snad ani ne. Dokud jsem kojila, tak jsme i chodili na plesy, děti byly u babičky, já jsem si během plesu odskočila k babičce nakojit, a šla jsem zpátky na ples. (smích) Chodili jsem furt. My jsme to tak nějak nezměnili. My jsme to všechno drželi dál.“¹¹³

Jak matky v 70. letech minulého století, tak i současné maminky často změnily po narození dítěte svůj dosavadní okruh přátel či ho rozšířily o další maminky, které jsou souběžně s nimi na mateřské dovolené. Je to z důvodu společných zájmů, společného tématu rozhovoru – bezdětné ženy nemusí mít vždy pochopení pro neustálé hovory o dítěti. Na druhou stranu dosavadní přátelé maminky na mateřské dovolené mohou mít pocit, že by dotyčná nikam nešla z důvodu péče o dítě a přestanou jí kontaktovat. [„... ale je fakt, že když jsem měla kamarádky, ještě než jsem byla těhotná a ty co měly už děti, tak říkaly, že se na tebe spousta kamarádů jakoby vyprdne, že prostě zůstanou jenom některý... Za prvy si s nima víc rozumíš.

¹⁰⁶ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹⁰⁷ Srv. rozh. č. 18, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁰⁸ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹⁰⁹ Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

¹¹⁰ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹¹¹ Vzhledem k předchozím skutečnostem, které jsem popsala v podkapitole „Otázky každodennosti během mateřské respektive rodičovské dovolené.“

¹¹² Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹¹³ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

A za druhý jako když máš dítě, tak má spousta jako těch tvejch mladejch kamarádů, který ty děti nemaj a nemaj ty zkušenosti, tak v podstatě, jako bys pro ně v tu chvíli přestala existovat a vopravdu to tak je. Protože když to beru z toho pohledu, než jsem to dítě měla, tak jsem to viděla jako že, ne že bych se s těma kamarádkama, který ty děti už měly nevidala, ale prostě zkrátka nepozveš je, když si jdeš s kamarády někam posedět, a tak. Protože si říkáš, že stejně musej bejt doma. Jo a pak to je těm maminkám, právě když to teď vidím z toho pohledu je líto, že jo, protože si říkaj, že už bych někam šla, ale on ti nikdo nezavolá.“¹¹⁴]

Návštěvy společenských akcí závisejí na tom, zda má maminka pro své dítě zajištěné hlídání. Většina žen v 70. letech 20. století žila ve společném domě se svými či manželvými rodiči. S občasným pohlídáním dítěte tedy problém neměly. „*Hlídala babička s dědečkem nebo i moje mamka, že jo.*“¹¹⁵ „*Vždycky babičky hlídaly. Tady fungovaly bezvadně ty babičky tak nějak no.*“¹¹⁶ „*No, tak když bylo potřeba, tak pohlídali babička s dědečkem.*“¹¹⁷

Dnešní maminky jsou na tom s hlídáním dítěte obdobně, „hlídací“ babička či dědeček funguje téměř v každé rodině ať už spolu rodiče či prarodiče bydlí či nebydlí pod jednou střechou – v rámci malé vesnice není problém přijít hlídat i pokud starší generace žije v jiném domě.

V případě, že žena tuto možnost nemá, je odkázána pouze na sebe či na pomoc svého partnera. Partner však bývá většinu dne v práci, jeho pomoc tedy přichází v úvahu pouze v podvečer či ve večerních hodinách. [„... *pán přijde z práce, že jo, zas něco takhle až odpoledne, no.*“¹¹⁸]

Vzájemné časově omezené hlídání si dítěte s kamarádkou přicházelo v úvahu spíše u první skupiny respondentek. „*Jó, to fungovalo dobře.*“¹¹⁹ „*Jo, ale jenom opravdu třeba na chvílku... Ale občas to bylo, no.*“¹²⁰

Maminky v současnosti si mezi sebou hlídají děti velmi zřídka a většinou pouze v rámci rodiny, např. švagrové či sestry mezi sebou. [„... *vlastně dole je švagrová, takže jako pak ty děti si budeme určitě vzájemně hlídat, to jako určitě nebude problém.*“¹²¹ „*A vlastně mně hlídala ségra.*“¹²² „*Ne tak to neděláme. Jedině teda se ségrou a to spíš vona mně dává dítě.*“¹²³]

¹¹⁴ Srv. rozh. č. 2, [1983, střed. vzd. s mat. – výškové práce].

¹¹⁵ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹¹⁶ Srv. rozh. č. 15, [1951, střed. vzd. s mat. – zdravotní sestra].

¹¹⁷ Srv. rozh. č. 16, [1946, střed. vzd. s mat. – v důchodu, dříve kancelářská práce].

¹¹⁸ Srv. rozh. č. 3, [1978, střed. vzd. s mat. – poštovní doručovatelka].

¹¹⁹ Srv. rozh. č. 17, [1959, střed. vzd. bez mat. – prodavačka].

¹²⁰ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹²¹ Srv. rozh. č. 1, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹²² Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹²³ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

Převážná většina maminek v 70. letech minulého století by nebyla ochotna najmout si slečnu na hlídání dítěte. Všechny do jedné uvedly, že by je tato možnost nenapadla, ani o ní tehdy neslyšely. Navíc by se bály svěřit své dítě cizí osobě. „*To dřív nebylo vůbec. To ani ne dřív, to se využívaly babičky a kde se dalo.*“¹²⁴ „*No to určitě ne, to mě ani nenapadlo. Jestli to dělal někdo jinej, to nevím. Takhle, že třeba nějaká sousedka nebo kamarádka na chvílku pohlídala, nebo sestra, že jo.*“¹²⁵ „... *zaplatit si nějakou chůvu, to nebylo.*“¹²⁶ „*Nad tím jsem ani neuvažovala, to dřív ani nebylo.*“¹²⁷ Zatímco většina žen, které prožívají své mateřství na začátku 21. století by byla ochotná zaplatit si slečnu na nahlídání dítěte. Žádná z nich však tento záměr dosud neuskutečnila. Mnohé z nich uvádí jako překážku finanční situaci rodiny nebo hlídání obstarává jiný člen rodiny a slečnu na hlídání tedy nepotřebují. „*Je fakt, určitě, když by ta finanční nebo nějaká, kdyby ta možnost byla, třeba si sehnat nějakou práci a finančně by to stálo za to, tak jako bych se asi toho nebála, a přesně si i někoho najmout na hlídání.*“¹²⁸ „*Jo, jo. Určitě jo. Určitě bych vo tom uvažovala, protože teď mám třeba naši, ale s tím Markem jsem nikoho neměla.*“¹²⁹ „*Kdybych měla asi hodně peněz a opravdu nikoho neměla, tak jo.*“¹³⁰

Maminky na začátku 21. století mají mnohem bohatší společenský život než maminky v 70. letech minulého století. Je to hlavně díky již zmiňovaným časovým možnostem ženy, maminkám ubyla práce v domácnosti v souvislosti s narozením dítěte. Vzrostla nabídka různých aktivit pro matky s dětmi. Většina oslovených žen má také v současné době k dispozici automobil, není pro ně tedy problémem dojíždět za případnými aktivitami do sousední obce či města.

6.3 Situace rodin(y) s bydlením

¹²⁴ Srv. rozh. č. 17, [1959, střed. vzd. bez mat. – prodavačka].

¹²⁵ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹²⁶ Srv. rozh. č. 20, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹²⁷ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹²⁸ Srv. rozh. č. 1, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹²⁹ Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹³⁰ Srv. rozh. č. 10, [1971, střed. vzd. s mat. – zdravotní sestra].

Možnost samostatného bydlení¹³¹ považovali a hlavně dnes považují mladí lidé za velmi důležitý faktor ovlivňující jejich rozhodování vstoupit či nevstoupit do manželství, založit či nezaložit rodinu, eventuelně jak početnou. Samostatné bydlení je jakousi vyšší formou ekonomické nezávislosti na rodičích a emancipace od původní rodiny. Není totiž jen materiálním statkem, ale posiluje sebevědomí i odpovědnost, umožňuje soužití partnerů, významně se podílí na utváření mezigeneračních vztahů a ovlivňuje spokojenost v partnerském vztahu. Bydlení je současně statkem velmi drahým a je výsledkem vynaložení značného množství práce a finančních prostředků. Postavit si rodinný dům bylo dříve v 70. letech minulého století složitější záležitostí než v současné době. Nebylo pravidlem, že se stavba domku zadala firmě a mladý pár čekal, až bude postavený. Na postavení domu se dříve podílel svépomocí hlavně partner, rodina neměla peníze, aby si mohla dovolit zaplatit si zedníky. Z tohoto důvodu se stavba mohla protáhnout i na několik desítek let a mladá rodina zažívala dlouhodobé „provizorium“, ať už u rodičů manželky či manžela nebo jinde. *„My jsme měli dvě místnosti tady. Bydleli jsme s rodičema. A ještě tu bydlela jako prababička. Tři generace... Kuchyň a koupelnu a záchod to jsme jako měli dohromady... No a my jsme měli ty dvě místnosti, obyvák a tam co je teďka ložnice, tam jsme měli kuchyň. Tady to bylo zadělaný, že jo, a tady jsme měli dvě místnosti. Když už pak jsme měli dvě děti, no tak už s tím spaním to byl problém, že jo. No tak čtyry lidi ve dvou místnostech, to je že.“*¹³² *„S manželem po svatbě jsme bydleli, tamhle nahoře, jak je ta chaloupka. Ono se tomu říká chaloupka, ale byl to zděnej domeček. Nebyla tam ani voda. Tam jsme bydleli dva a půl roku. No během tý doby už jsme začínali tady stavět.“*¹³³ *„No, ten asi rok, co jsem měla holku, to jsme bydleli tady nahoře ve dvouch místnostech. To bylo takový provizorní.“*¹³⁴

Ženy, které prožívají mateřskou dovolenou na začátku 21. století žijí většinou dlouhodoběji se svým partnerem před svatbou ve společné a samostatné domácnosti. *„To jsme měli v pohodě, to jsme měli vyřešený... Nejdřív jsme tady s manželem žili a až pak jsme se jako brali.“*¹³⁵ Po svatbě jim tedy nezačíná neustálý „boj“ s budováním či rekonstrukcí domu. Také v současné době není výjimkou, že mladý pár bydlí ve vícegeneračním domě společně s rodiči. Jedná se však o dva zcela samostatné byty a v době stěhování již mají mladí manželé bydlení zařízené. *„Bydlíme s manželovými rodiči, ty jsou dole a my jako nahoře.“*¹³⁶

¹³¹ KUCHAROVÁ, V., NEDOMOVÁ, A., ZAMYKALOVÁ, L.: Předpoklady sňatkového a rodinného chování mladé generace. Praha: VÚPSV, 1999, s. 72, 82.

¹³² Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹³³ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹³⁴ Srv. rozh. č. 20, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹³⁵ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

¹³⁶ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

Není to tedy stejná situace jako zhruba před 30 lety, když se mladý pár stěhoval do jedné či dvou obytných místností a v domě bylo pro všechny nájemníky pouze jedno sociální zařízení. „*Kuchyň a koupelnu a záchod to jsme jako měli dohromady.*“¹³⁷ Přesto současní rodiče ze sledovaného souboru často usilují nejenom o samostatnou bytovou jednotku, ale i o vlastní rodinný domek. „*Vlastně, když se nám narodilo úplně první dítě, tak jsme bydleli u mých rodičů, ty maj dvougenerační domek, takže jsme bydleli nahoře, 2 plus 1 tam bylo se vším. A pak jsme si vlastně postavili vlastní domeček.*“¹³⁸ „*Po svatbě jsme vlastně bydleli ve stejném domě jako rodiče. Vo patro vejš a měli jsme tam všechno sami... No teď už bydlíme sami, postavili jsme si, když byly první dceři dva roky.*“¹³⁹

V 70. letech minulého století disponoval jen malý počet snoubenců v době sňatku – obecně i ve zkoumané lokalitě - vlastním bydlením. Rodiče hráli roli záchranné sítě a mladý pár s nimi po svatbě bydlel pod jednou střechou. Problém bydlení tedy nebyl překážkou formalizace jejich vztahu. V současné době je situace poněkud odlišná. Jen málo mladých párů bydlí po svatbě společně s rodiči. Ve většině případů si zakládají vlastní bydlení. Takovou situaci reflektovala i většina mnou oslovených respondentek.

6.4 Finanční situace rodiny

Mladá rodina¹⁴⁰ se po narození dítěte často ocitá v nepříjemné finanční situaci. Většinou je odkázána pouze na jeden větší měsíční příjem, zpravidla partnerův. Výška peněžitých dávek, které přísluší ženě během mateřské dovolené mnohdy nepokryje ani potřeby narozeného dítěte. Mladé rodiny s dětmi jsou všeobecně považovány za rizikové skupiny, ohrožené nízkou životní úrovní. Rodina, která musí vyjít s jedním příjmem, se musí v mnoha ohledech velmi uskromnit, což může vést k napětí a sporům mezi partnery. Náklady na výchovu dětí narůstají a jsou rodiči často vnímány jako neúnosná finanční zátěž.

Finanční situace rodiny byla v 70. letech minulého století podle výpovědí respondentek poměrně tíživá. Rodina musela hodně počítat, za jaké náklady vydá peníze. „*Bylo to hrozný, protože já jsem měla 10 korun na osobu na den na jídlo a na všechno. A máslo stálo 10 korun. Takže to nebyla žádná legrace.*“¹⁴¹ Většina mnou dotazovaných respondentek z generace matek uváděla, že finanční situace rodiny během jejich mateřské dovolené byla

¹³⁷ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹³⁸ Srv. rozh. č. 7, [1973, střed. vzd. bez mat. – kuchařka].

¹³⁹ Srv. rozh. č. 9, [1974, střed. vzd. bez mat. – kuchařka].

¹⁴⁰ KUCHAROVÁ, V., NEDOMOVÁ, A., ZAMYKALOVÁ, L.: Předpoklady sňatkového a rodinného chování mladé generace. Praha: VÚPSV, 1999, s. 41-44.

¹⁴¹ Srv. rozh. č. 16, [1946, střed. vzd. s mat. – v důchodu, dříve kancelářská práce].

více než nedostačující. Muselo se hodně šetřit i proto, že došlo k souběhu finančně nákladných událostí – narození dítěte a pořizování a zařizování nové domácnosti. [„...když jsem si kupovala pračku, tak můj manžel měl asi 1 500 tisíc penze a ta pračka stála přes osm tisíc. To bylo de fakto 6 platů.“¹⁴²] Situace se řešila prostřednictvím půjček [„...i když jako zase ty koruny prostě chyběly, že jo. Hrozně moc... A to ještě jsme se vlastně museli zařizovat, že jo. To se braly půjčky.“¹⁴³] Jejich splácení zatěžovalo každodenní život rodiny. Ne jedna z respondentek si musela chodit koncem měsíce půjčovat peníze, aby měla na běžný provoz domácnosti. [„...jenže pak jsme zase měli míň peněz. Tak jsme si museli chodit půjčovat, že jo, no takovej kolotoč to byl.“¹⁴⁴] A tak se půjčky často opakovaly. [„Tak jsme si vždycky koupili třeba sedačku, ta stála tak 5 000, tu jsme splatili, vzali jsme si další půjčku, koupili jsme si no tak obyvák a pomaličku takle jsme si to, no téma půjčkama zařizovali.“¹⁴⁵] Nedostatečný finanční příjem se vzhledem k tomu, že rodiny žily na vesnici, řešil v některých případech i pěstováním vlastních potravin – zejména zeleninou, ovocem, ale i bramborami. [„...člověk si doma vypěstoval nějaký brambory, a jako přebytek to pak dal sousedům, nebo tak. Ale to zas nebylo tolik, aby to byly nějaký tisíce, že jo. To bylo tady někde dvě, tři stovky nebo tak.“¹⁴⁶]

Vesměs všechny respondentky z generace matek si stěžovaly na nedostatečnou výši peněžité dávky v mateřství [„Já jsem tenkrát brala pětistovku... Moc to nebylo, no, ale co se dalo dělat.“¹⁴⁷] a také se nebály o finanční situaci rodiny hovořit otevřeně. Ani jedna z dotazovaných neměla s touto otázkou problém. V 70. letech 20. století na tom byla většina rodin s finanční situací podobně. Ženy tedy neměly důvod tuto skutečnost zatajovat. [„Ale tak vyšli jsme vždycky. Žili jsme tak normálně jako všechny ostatní lidi.“¹⁴⁸]

Respondentkám, maminkám na začátku 21. století, byla tato otázka viditelně nepříjemná. Ani jedna z těchto respondentek nebyla vyloženě spokojená s finanční situací svojí rodiny. [„No s finanční situací své rodiny je asi málokdo spokojenej.“¹⁴⁹] Většina z nich považuje svoji domácnost za průměrně zajištěnou. „Ale tak docela to ještě jde, mohlo by to být lepší, ale jsem spokojená.“¹⁵⁰ Finanční a jiné zajištění rodiny vyžaduje alespoň jeden větší příjem do rodiny v období, kdy je žena na mateřské dovolené. „Jako vo hladu jsme nebyli, ale záleží na

¹⁴² Srv. rozh. č. 16, [1946, střed. vzd. s mat. – v důchodu, dříve kancelářská práce].

¹⁴³ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹⁴⁴ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹⁴⁵ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹⁴⁶ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹⁴⁷ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁴⁸ Srv. rozh. č. 15, [1951, střed. vzd. s mat. – zdravotní sestra].

¹⁴⁹ Srv. rozh. č. 2, [1983, střed. vzd. s mat. – výškové práce].

¹⁵⁰ Srv. rozh. č. 1, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

tom, kolik vydělává manžel. Když alespoň ten jeden vydělává, tak pak nestrádáte, že jo.¹⁵¹ „...je jasný, že kdyby Milan nepracoval, tak by to nešlo.“¹⁵² Kdyby v rodině chyběl příjem partnera, rodina by každý měsíc zakončovala s velkými finančními problémy.

V současné době má však žena tu výhodu, že si může během své mateřské dovolené neomezeně přivydělat. Záleží jestli se jedná o takovou práci, jakou by mohla při malém dítěti zvládnout. Toto rozhodnutí může ovlivňovat několik faktorů, hlavní z nich jsou: množství a časová náročnost práce v domácnosti, počet dětí v rodině, chování malého dítěte, zda je klidné či neposedné a nakonec samotná nabídka práce. „Měla jsem takovej záprah, že ne... No a pak už při tolika dětech máte co dělat, abyste zvládla domácnost.“¹⁵³ „Jo ale vlastně měla jsem nabídky, že bych třeba balila doma nějaký ty vobálky. Nejdřív jsem chtěla, jenomže když jsem viděla, že bych to prostě nestihla, tak jsem si to ani nenabírala. Když pak člověk vidí ty balíky, který bych měla doma rozhodit, tak prostě jsem to neviděla jako reálný. Pak vám na to daj tři dny a to by balila celá rodina, že jo.“¹⁵⁴ Maminky, které si během mateřské dovolené přivydělávají jsou s tímto vedlejším příjmem pro rodinu velmi spokojené a mají větší pocit finanční nezávislosti na partnerovi. „Takže já mám vlastně brigádu u taťky, takže si vlastně trošku přivydělávám. Dělam mu účetnictví, ...“¹⁵⁵ „Já jsem vlastně brala mateřskou a už rok jsem chodila dělat do hospody... To bylo docela příjemný, přínosný, mateřskou a pak práci, že jo.“¹⁵⁶

Maminky v 70. letech minulého století měly státem zakázanou výdělečnou činnost během svého mateřství. I přesto se mezi nimi našlo pár výjimek, které pracovaly „na černo“. „Pak jsem chodila, tady byla sestra na poště, tak jsem chodila třeba i uklidit, jo. Dostala jsem 75 korun na ruku, to byly peníze. Jsem, že jo, vyčistila okno, uklidila tam poštu, takovej ten generální úklid, tak 75 korun, no. A tak to jsem byla ráda, že jsem měla. Na neděli jsem nakoupila maso, uzeninu, že jo, tak. To jako docela byl člověk šťastnej, že nějakou tu korunu si vydělal.“¹⁵⁷ „No pak jako vlastně, když moje babička vlastně, ta měla domácí práci, tak já jsem ji s tím pomáhala.“¹⁵⁸ Trochu vydělaných peněz navíc se rodině vždy hodilo.

Subjektivní vnímání vlastní finanční situace rodin se od 70. let 20. století příliš nezměnilo. Málokterá žena je spokojená s finanční situací své rodiny během svého mateřství. Jak respondentky z generace matek tak i současné maminky ze sledovaného souboru by uvítaly

¹⁵¹ Srv. rozh. č. 8, [1967, střed. vzd. s mat. – práce na výrobní lince].

¹⁵² Srv. rozh. č. 2, [1983, střed. vzd. s mat. – výškové práce].

¹⁵³ Srv. rozh. č. 8, [1967, střed. vzd. s mat. – práce na výrobní lince].

¹⁵⁴ Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁵⁵ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁵⁶ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

¹⁵⁷ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹⁵⁸ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

zvýšení finanční pomoci od státu v období jejich mateřské dovolené. Většina rodin v 70. letech minulého století žila stylem „od výplaty k výplatě“. Kdyby tedy v rodině chyběl příjem partnera, mladý pár s dítětem by se pouze z dávek mateřské dovolené neutil. Tato skutečnost platí i pro rodiny, které prožívají toto specifické období svého života v současnosti. Příjem partnera je pro rodinu velmi důležitý.

6.5 Pomoc partnera při péči o dítě

V 70. letech minulého století již nepřetrvával model rodiny, v níž žena zaujímala výlučně roli matky a hospodyně pečující o děti a domácnost a v níž byla ekonomicky a společensky závislá na muži – živiteli rodiny. V podvědomí většiny lidí byl však stále tento model zakořeněn. Bylo nepsaným pravidlem, že žena se má převážně starat o domácnost a zaopatřit děti a muž je hlavním živitelem rodiny a „pánem domu“. K tomuto nelehkému úkolu však ženě přibývalo ještě zaměstnání. Přesto, že se muži ve srovnání s předchozími generacemi stále více zapojovali do péče o děti [„*Jako když mohl, tak mně pomáhal. Třeba žehlil i plíny. Vzal třeba děti na vycházku, abych si chvíli odpočila.*“¹⁵⁹] a domácnost [„*...se snažil prostě třeba to nádobí mně umejt, utřít, jó, to teda jo no.*“¹⁶⁰ „*Jo pomáhal, pomáhal. Třeba s koupáním, krmením, přebalováním, v noci jsme se střídali, protože to nebylo možný vydržet.*“¹⁶¹], nebyla jejich pomoc z pohledu některých respondentek dostačující. [„*No, moh pomáhat víc, jo.*“¹⁶²] Na druhou stranu si část žen z generace matek uvědomovala, že byl v té době otec/manžel vytížen v rámci „druhé směny“ okolo domu. Mladá rodina zpravidla budovala nové bydlení. Otec dítěte se tedy převážně věnoval stavbě či přestavbě domu a vydělávání peněz, na pomoc v domácnosti a na hraní si s dítětem mu už mnoho času nezbyvalo. „*Nebyl čas. Vydělával peníze nebo předělával barák.*“¹⁶³ „*S druhou už tak ne, protože to už jsme vlastně začali dělat barák. Takže se věnoval víc baráku, no.*“¹⁶⁴

V současné době se ženy stále více stávají po všech stránkách samostatnějšími, nezávislejšími. Dosahují vyššího vzdělání a mají vyšší profesní a společenské aspirace. Přesto, že muži mnohem více pomáhají s péčí o děti [„*Manžel hlídal, hlídal. Třeba, když jsem chtěla na brusle, nebo projet se na kolo, tak nebyl problém, to pohlídal. V noci říkám, v noci*

¹⁵⁹ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁶⁰ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹⁶¹ Srv. rozh. č. 18, [1953, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁶² Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

¹⁶³ Srv. rozh. č. 17, [1959, střed. vzd. bez mat. – prodavačka].

¹⁶⁴ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

vstával taky, když bylo potřeba. Plínky, přebalování, krmení, to on tohle všechno. To nebyl problém.“¹⁶⁵ „I nakrmí, přebalí, i koupe to není problém.“¹⁶⁶] a domácnost, zůstává tato oblast i v současnosti převážně doménou žen. [„To musím říct, že jo. Ale tak taky přiměřeně... Jako někdy je taky unavenější z práce, tak si chce dát nohy nahoru, nebo potřebuje něco dole v dílně že jo, tak jde no.“¹⁶⁷ „Manžel moc nepomáhá, protože není doma. Večer si pak s nima chvíli pohraje.“¹⁶⁸] Skutečnost, že matka¹⁶⁹ se péčí o velmi malé dítě věnuje daleko intenzivněji než otec, je v rámci stereotypně přetrvávajícího pohledu odůvodněna fyziologickými a psychologickými předpoklady žen. Ženy i muži však mají stejně důležité psychické instinktivní předpoklady k péči o dítě. Důvodem menší účasti muže na péči o dítě a domácnost jsou stereotypy chování a myšlení, které mají původ v sociokulturním vývoji společnosti.

V případě, že má žena finančně výhodnější zaměstnání než její partner, a slibně vyvíjející se kariéru, může doma s malým dítětem zůstat její partner. V České republice¹⁷⁰ náleží otcům právo využít rodičovskou dovolenou od roku 2001. V evropském kontextu patříme mezi země, které tuto možnost legislativně umožnily poměrně pozdě. Podíl otců i jejich čas strávený na rodičovské dovolené však byl, a stále je, mnohem nižší v porovnání s ženami. Maminky, které vychovávají své dítě na začátku 21. století hodnotí v teoretické rovině tuto možnost velmi pozitivně. Přesto ani u jedné z mnou dotazovaných respondentek tento případ nenastal. Většina z nich uvádí jako důvod finanční stránku rodiny. „Ani finančně by se to nevyplatilo.“¹⁷¹ „...vydělavá víc peněz, tak je pro nás výhodnější, když pracuje.“¹⁷² „Finančně bych to já ani určitě neutáhla.“¹⁷³ Partner má ve všech těchto domácnostech lepší pracovní postavení než žena. Pokud by tomu ale bylo naopak, neviděly by současné maminky překážku v tom, aby doma s dítětem zůstal otec dítěte. „Takže bych nešla na mateřskou a on by musel být doma, že jo. A mám i v okruhu známý, kde chlapi byli na mateřský. Takže by to u nás nebyl žádný problém.“¹⁷⁴ Naproti tomu ženy, které prožívaly své mateřství v 70. letech minulého století o této možnosti ani neuvažovaly. Všechny do jedné uvedly, že taková možnost dříve ani nebyla a muž, který by zůstal místo ženy doma s dítětem by mohl být

¹⁶⁵ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

¹⁶⁶ Srv. rozh. č. 1, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁶⁷ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁶⁸ Srv. rozh. č. 10, [1971, střed. vzd. s mat. – zdravotní sestra].

¹⁶⁹ Národní koncepce rodinné politiky. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005, s. 14-15.

¹⁷⁰ URL: <http://www.gendersonline.cz/view.php?cislocclanku=2006072402>, 3.4. 2008.

¹⁷¹ Srv. rozh. č. 10, [1971, střed. vzd. s mat. – zdravotní sestra].

¹⁷² Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁷³ Srv. rozh. č. 9, 1974, střed. vzd. bez mat. – kuchařka].

¹⁷⁴ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

považován za zženštilého. „V té době určitě ne teda. To si myslím, že by se jako cejtli i takový nějaký ponížený, nebo něco, že jo, že to.“¹⁷⁵ „No, to ne, to jsme o tom neuvažovali, no. Ani to tenkrát asi ani nešlo.“¹⁷⁶ „I v tom zaměstnání by to bylo takový já nevím no, kdyby chlap řekl, že jde na mateřskou, tak nevím, nevím. Tenkrát to vůbec, to nebylo. Ženská bude na mateřský, jo. To bylo daný.“¹⁷⁷

Rozdělení role muže a ženy v rodině je stále poplatné některým přetrvávajícím stereotypům, které již nejsou opodstatněné. Je třeba podporovat větší zapojení mužů do péče o děti, neboť zlepšuje a posiluje jejich otcovský vztah k dětem, vzájemný partnerský vztah rodičů, ukotvuje postavení mužů v rodině a pozitivně ovlivňuje celkovou stabilitu a funkčnost rodiny. Ve velké míře také přispívá ke zmírnění dvojí zátěže žen vznikající ze souběžné péče o děti a domácnost a vykonávání placeného zaměstnání. Větší angažovanost mužů v rodině umožní lepší slučitelnost profesní a rodinné role žen.

6.6 Pracovní vyhlídky matky do budoucnosti

V české rodině¹⁷⁸ jsou nejčastěji zaměstnání oba rodiče, a to v naprosté většině na plné pracovní úvazky. Navzdory této skutečnosti je, i přes určité změny v postojích, rodina běžně založena na rozdělení rolí mezi mužem a ženou, kdy muž je vnímán jako hlavní živitel rodiny a na ženě spočívá v převážné míře péče o děti a domácnost. Postupem doby se ženy stále více uplatňují společensky a profesně, avšak zvyšování angažovanosti mužů v rodině kopíruje tuto změnu neadekvátně. Vzhledem k výrazné orientaci společnosti na výkon se nároky na pracovní nasazení jak zaměstnanců tak zaměstnankyň stupňují. V České republice nebyla a není oproti jiným evropským zemím téměř využívána práce na částečný pracovní úvazek, což je mezi jinými dáno i její ekonomickou neatraktivitou. Nedostatečně jsou využívány formy práce z domova, pružná pracovní doba a další prostředky napomáhající větší slučitelnosti profesních a rodinných rolí. V 70. letech 20. století bylo dokonce státem zakázané pracovat během mateřské dovolené. „To dřív vůbec neexistovalo. Dnes je možnost, ale před tím ne.“¹⁷⁹ „Já si myslím, že bych o ni přišla vo tu mateřskou. Že by s tím byl problém.“¹⁸⁰ Současné právo neomezeně si přivydělávat při pobírání rodičovského příspěvku, bývá občas v praxi pro dnešní maminky obtížně využitelné. Žena si musí najít časově méně náročnou práci, aby

¹⁷⁵ Srv. rozh. č. 19, [1942, střed. vzd. bez mat. – cukrářka].

¹⁷⁶ Srv. rozh. č. 12, [1950, střed. vzd. bez mat. – práce na výrobní lince].

¹⁷⁷ Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

¹⁷⁸ Národní koncepce rodinné politiky. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005, s. 30.

¹⁷⁹ Srv. rozh. č. 17, [1959, střed. vzd. bez mat. – prodavačka].

¹⁸⁰ Srv. rozh. č. 13, [1954, vysokoškolské vzd. – učitelka na ZŠ].

zvládala domácnost i péči o dítě, což nemusí být na malé vesnici snadné. Například práce z domova s využitím počítače nepřichází pro většinu respondentek z mého vzorku v úvahu. Ženy nejsou v mnohých případech počítačově gramotné, počítač i internet jsou pro ně velmi nákladnou záležitostí a rodina si ho nemůže dovolit z finančních důvodů. „*Třeba práce z domova na počítači pro mě není, protože nemáme počítač, a v dohledný době ani mít nebudem.*“¹⁸¹ Některé respondentky z generace dcer však tuto nabídku využívají a jsou s touto možností více než spokojené. „*A teď vlastně taky, chodím s letákama, tak si přivydělávám, že jo... Protože teď je to vlastně lepší. Teď je ta možnost si vlastně si vydělat.*“¹⁸² „*Takže já mám vlastně brigádu u tatky, takže si vlastně trošku přivydělávám. Dělam mu účetnictví... Ale ta možnost přivydělat si tady teďka je. Vlastně člověk si teďka k mateřský může přivydělat neomezeně, takže to je výhodný.*“¹⁸³ „*Já jsem vlastně brala mateřskou a už rok jsem chodila dělat do hospody... To bylo docela příjemný, přínosný, mateřskou a pak práci, že jo.*“¹⁸⁴

V 70. letech minulého století žena zpravidla po skončení mateřské dovolené nastupovala na stejné místo, kde pracovala v době před narozením dítěte. V zaměstnání jí místo bez problému drželi a neměla tedy problémy s opětovným návratem. Tato skutečnost byla dána i stálostí doby sedmdesátých let. „*...takže po první mateřský jsem nastoupila zpátky do Tepny. Bylo to absolutně v pohodě, místo mi drželi. S tím nebyl žádný problém.*“¹⁸⁵ „*Než jsem nastoupila na mateřskou, tak jsem pracovala v kravíně, a potom jsem tam nastoupila zpátky.*“¹⁸⁶

V současné době mají ženy mnohem větší problémy s opětovným návratem do zaměstnání po ukončení rodičovské dovolené. Zdaleka již není pravidlem, že zaměstnavatel drží ženě po dobu její mateřské respektive rodičovské dovolené místo. „*...po skončení mateřský už tam nenastoupím, už jsem dostala i odstupný, že mě tam už nechtěj. ... Po skončení mateřský vůbec netuším, kam nastoupím.*“¹⁸⁷ „*No, to bude ještě zajímavý no... když jsem odcházela na mateřskou, tak mně skončila pracovní smlouva, protože jsme tam dělali na dobu určitou každé rok. No a když jsem byla těhotná, tak voni, že mně to neobnověj. Takže to je vod nich*

¹⁸¹ Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁸² Srv. rozh. č. 3, [1978, střed. vzd. s mat. – poštovní doručovatelka].

¹⁸³ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁸⁴ Srv. rozh. č. 4, [1974, střed. vzd. s mat. – servírka v hospodě].

¹⁸⁵ Srv. rozh. č. 11, [1947, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁸⁶ Srv. rozh. č. 14, [1951, střed. vzd. bez mat. – uklízečka].

¹⁸⁷ Srv. rozh. č. 7, [1973, střed. vzd. bez mat. – kuchařka].

*docela sprostý... Takže nevím, kam pak nastoupím.*¹⁸⁸ „...jako vůbec nevím, jestli mě zase jako naberou do Náchoda zpátky... Ne žádný plány, kdyby to nevyšlo ještě nemám...”¹⁸⁹

V případě, že si musí po ukončení rodičovské dovolené hledat nové zaměstnání, jí nastává nemalý problém s hlídáním dítěte. Maminky jsou tedy závislé na existenci mateřských školek či jeslí, jakých je v současné době nedostatek a není snadné najít pro dítě v těchto zařízeních volné místo. Pokud má žena štěstí a sežene pro své dítě místo v jeslích či mateřské školce, je opět závislá na otevírací době tohoto zařízení, což ji opět velmi limituje v její profesní dráze. Řešením by mohla být práce na částečný úvazek. Její nevýhodou však je problematičnost získat zpět práci na celý úvazek v době, když pomine nutnost zkráceného úvazku, dále také nižší příjem, menší šance profesního postupu nebo získání vyšší kvalifikace.

Změny v pracovních možnostech dnešních maminek po skončení rodičovské dovolené jsou z pohledu respondentek mého vzorku jak pozitivní tak i negativní. Pozitivní změny respondentky vidí v širší škále pracovních možností, ať již se jedná o lepší nabídku zaměstnání, práci z domova či práci na částečný úvazek. Negativa shledává většina žen v nejistotě, co bude po skončení rodičovské dovolené. Nemají jistotu, že nastoupí na stejné místo, kde pracovaly před nástupem na mateřskou dovolenou či že seženu nové zaměstnání, které koresponduje s jejich vyučenou či vystudovanou profesí.

7. Závěr

¹⁸⁸ Srv. rozh. č. 5, [1979, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

¹⁸⁹ Srv. rozh. č. 6, [1976, střed. vzd. s mat. – kancelářská práce].

Cílem této bakalářské práce bylo porovnat každodenní život a možnosti žen, které trávily mateřskou dovolenou v 70. letech 20. století a těch, které prožívají své mateřství na začátku 21. století. V rozhovorech, které jsem vedla z celkem 20 respondentkami jsem se snažila zachytit nejmarkantnější rozdíly. Výsledky, ke kterým jsem po opakované analýze získaných rozhovorů v rámci šesti předem stanovených problémových okruhů dospěla, a které pokládám za nejvýraznější a nejpodstatnější, jsou následující:

- 1) V oblasti každodenního života a běžných všedních povinností matek ze 70. let minulého století a ze současnosti byl podle výpovědí respondentek nejvýraznější rozdíl ve vykonávání domácích prací a hlavně v jejich množství. V současné době mají maminky ulehčené domácí práce díky neustálé modernizaci domácích spotřebičů (např. automatická pračka, přívod vody do domácnosti, teplá i studená voda v domě, atd). Vykonávání domácích prací jim tedy zabere mnohem méně času, který mohou věnovat dítěti či sobě. Dnešní maminky nemusí mít také obavy z nedostupnosti zboží jako například různé výživy pro kojence, pleny, oblečení pro děti, atd. Jediné omezení v široké škále nabídek představují finanční možnosti rodiny.
- 2) U odpovědí ohledně změny společenského života po narození dítěte byl největší rozdíl mezi oběma skupinami žen v jeho četnosti. Pro ženy v 70. letech minulého století veškerý společenský život po narození dítěte prakticky končil. Hlavním důvodem byla zpravidla stavba či přestavba rodinného domu v období po narození dítěte a s tím související nedostatek financí a času. Maminkám na začátku 21. století se společenský život po narození potomka taktéž omezil, ale pouze na několik málo týdnů či měsíců po příchodu dítěte na svět a poté se jeho četnost pomalu obnovovala. V některých rodinách oslovených žen dokonce narození dítěte nepředstavovalo téměř žádnou překážku a společenský život rodičů se proměnil jen minimálně.
- 3) V situaci rodiny s bydlením byl nejvýraznější rozdíl následující. V 70. letech minulého století začínal mladý pár budovat své vlastní bydlení až po svatbě, či dokonce až s příchodem dítěte do rodiny. To znamená, že rodina budovala či přestavovala dům/bytovou jednotku v době, kdy byla žena na mateřské dovolené. Mladý pár také častěji než dnes bydlel v domě společně s rodiči jednoho z partnerů, ne vždy se jednalo o dvě samostatně oddělené bytové jednotky. V současné době spolu zpravidla mladý pár žije několik let před svatbou, či před narozením dítěte. Bydlení mají tedy vyřešené, a svatba či narození dítěte pro ně podmíněčně neznamená stěhování se do nového bytu či domu. Tato skutečnost pro ženu znamená ulehčení situace po narození dítěte.

- 4) Subjektivní spokojenost žen s finanční situací rodiny během mateřské dovolené v průběhu let výraznou změnu nezaznamenala. Jak respondentky v 70. letech minulého století, tak matky na začátku 21. století shodně uvedly, že by jejich finanční situace mohla být lepší. Všechny mnou dotazované respondentky by uvítaly větší finanční pomoc od státu.
- 5) Poměrně velkou změnu od 70. let 20. století zaznamenala dělba práce v domácnosti a pomoc partnera s péčí o dítě. Na základě výpovědí maminek ze 70. let minulého století a ze začátku 21. století lze říci, že v současné době se partner zapojuje mnohem více do péče o dítě a domácnost. Je to opět z důvodu větší časové možnosti partnera. Po příchodu z práce již nemá tolik povinností okolo zařizování bydlení jako dříve. Má tedy časový prostor věnovat se dítěti, či pomoci ženě v domácnosti. Muž již také nepovažuje práci v domácnosti za výlučně ženskou jako tomu často bylo v minulosti.
- 6) V pracovních vyhlídkách matky po ukončení rodičovské dovolené je opět patrná změna mezi skupinami mnou dotazovaných respondentek z generace matek a generace dcer. Začátek 21. století s sebou v této oblasti přináší jisté výhody avšak i nevýhody vůči 70. létům minulého století. V současnosti má žena po skončení rodičovské dovolené na jedné straně sice teoreticky mnohem širší škálu možností ohledně způsobů či forem zaměstnání. Může si vybrat mezi prací z domova, zaměstnáním na částečný či plný pracovní úvazek. Na druhou stranu má ale jen nepatrnou jistotu, že se bude moci vrátit na svou původní pozici, kterou zastávala před nástupem na mateřskou dovolenou. Další nevýhodou pak současné maminky spatřují v nedostatečné kapacitě jeslí či mateřských školek. Pracovní kariéra žen po ukončení mateřské, respektive rodičovské dovolené se tedy na počátku 21. století převážně odvíjí od skutečnosti, zda pro své dítě seženou místo v předškolních zařízeních, popřípadě zda mají babičky ochotné či schopné dítě alespoň nějakou dobu pohlídat. Řešit obtížnou situaci „slechnou na hlídání“ si většinou vzhledem k ekonomické situaci nemohou dovolit.

Ženám, které prožívají své mateřství na začátku 21. století se rozšiřují vůči 70. letům 20. století hranice možností svobodného jednání, doba je mnohem volnější než dříve. Mladá maminka již není „sešněrována“ určitými pravidly, co a jak se musí dělat, aby na ni společnost „nekoukala skrz prsty“. Co bylo ještě před zhruba 35 lety nemyslitelné, je dnes s většími či menšími výhradami přijatelné, což vypověděly i některé respondentky.

8. Seznam použité literatury

- BĚLINA, M., ZEMANOVÁ, J.:
Dávky v mateřství a přídavky na děti. Praha: Práce, 1986.
- Bulletin. Praha: ČSÚ, 1993.
- DISMAN, M.:
Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2007.
- FIALOVÁ, L., HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., MUSIL, J., STLOUKAL, M.:
Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha: Mladá fronta, 1996.
- GENNEP, ARNOLD VAN:
Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Praha: Lidové noviny, 1997.
- GIDDENS, A.:
Sociologie. Praha: Argo, 1999.
- HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S.:
České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina.
Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
- HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, G.:
Životní cyklus sociologické a demografické perspektivy.
Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.
- HAMPLOVÁ, J., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S.:
České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina.
Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
- HAUKANES, H.:
Velká dramata – obyčejné životy, postkomunistické zkušenosti českého venkova.
Praha: Slon, 2004.
- KOLDINSKÁ, K.:
Sociální právo. Praha: C.H.Beck, 2007.
- KUCHAROVÁ, V., NEDOMOVÁ, A., ZAMYKALOVÁ, L.:
Předpoklady sňatkového a rodinného chování mladé generace. Praha: VÚPSV, 1999.
- KVÍČALOVÁ, V., ZEMANOVÁ, J.:
Společenská péče o rodinu a děti v odpovědích na otázky z nemocenského pojištění
pracovníků. Praha: Práce, 1974.
- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J.:
Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I. Praha: VÚPSV, 2003.

- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J.:
Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II. Praha: VÚPSV, 2004.
- MOŽNÝ, I.:
Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006.
- MUCHKA, I., PETŘÍČEK V.:
Východní Čechy. Praha: Panorama, 1990.
- Národní koncepce rodinné politiky. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005.
- Pamětní kniha obce Dolní Radechové (28.11. 1928)
- Péče o děti a mládež v ČSR. Praha: ČSÚ, 1979.
- PERGLER, P. a kol.:
Vybrané techniky sociologického výzkumu. Praha: Svoboda, 1969.
- Plodnost a porodnost v letech 2001-2005. Obyvatelstvo, volby, 4, 2006, s. 7, 17.
- PŘIB, J., BŘESKÁ, N., PILÁTOVÁ, J., ŠPUNDOVÁ, E.:
Mateřská a rodičovská dovolená. Praha: GRADA, 2002.
- PŘIB, J.:
Dávky pro rodiče podle nového zákona o nemocenském pojištění (2).
Právo a rodina, 8, 2006, č. 10, s. 15-17.
- PŘIB, J.:
Dávky pro rodiče podle nového zákona o nemocenském pojištění.
Právo a rodina, 8, 2006, č. 9, s. 10-14.
- SOUKUPOVÁ, E.:
Mateřská dovolená: Jak si stojíme v porovnání s Evropou?
Demografie, 49, 2007, č. 1, s. 60-72.
- STOPPARD, M.:
Nová kniha o matce a dítěti. Praha: Ottovo nakladatelství, 2001.
- STRAUSS, A. L., CORBINOVÁ, J.:
Základy kvalitativního výzkumu. Albert: Boskovice, 1999.
- SULLEROTOVÁ, E.:
Krise rodiny. Praha: Karolinum, 1998.
- ŠOLCOVÁ, M.:
Postavení ženy v socialistické společnosti. Praha: Horizont, 1984.
- ŠTAMBERKOVÁ, J., ŠTEFKO, M.:

Využití mateřské a rodičovské dovolené. Praha: Český helsinský výbor, 2007.

Internetové zdroje:

URL: <http://www.babyweb.cz/Clanky/a686-Maminky-prisly-o-penize-a-tydny-materske-dovolene.aspx>, 26.4. 2008

URL: <http://www.sweb.cz/d.radechova/>, 2.4. 2008

URL: <http://www.czso.cz>, 28.3. 2008.

URL: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072402>, 3.4. 2008.